

<https://doi.org/10.58193/ilu.1774>

Ivan Klimeš <https://orcid.org/0000-0003-4358-3122>

(Národní filmový archiv, Česká republika)

Sokol kinematografický

Cinematographic Sokol

Abstract

The Sokol Physical Education Association, with its mass membership, with roots deep in the 19th century and high social credit due to the national content of its programme, became the largest operator and builder of cinemas in interwar Czechoslovakia. Of the approximately 1,850 cinemas in the country, Sokol owned about 40%, meaning that of the more than 3,000 Sokol branches, about a quarter operated a cinema. These were mostly rural cinemas and 80% of them played only once or twice a week. The article traces how in the 1920s the Prague Sokol headquarters tried to unite the Sokol cinemas into one gigantic association whose members would obtain films from rental companies exclusively through the headquarters. The idea of a massive, centrally controlled chain dictating the rental fees to the rental companies failed due to the weak interest of the Sokol units in the regions. Nevertheless, the Union of Sokol and Other Biographers was formed, operating on the cooperative principle, which brought together about a hundred cinemas and arranged films for them with the rental companies. Licences for cinema operation in Czechoslovakia were, with exceptions, granted only to associations, municipalities and other institutions, so the article also examines the phenomenon of the association cinema in general and the question of the whole licensing system inherited from the Austro-Hungarian era.

Klíčová slova

český filmový průmysl 1918–1941, kina v ČSR 1918–1941, Československá obec sokolská, tělovýchovný spolek Sokol, Svaz sokolských a jiných biografů, kinematografické licence

Keywords

Czech film industry 1918–1941, cinemas in Czechoslovakia 1918–1941, Czechoslovak Sokol community, Sokol Physical Education Association, Union of Sokol and Other Biographers, cinema licenses

Historický výzkum Sokola a sokolského hnutí se z logiky věci přednostně soustředí na klíčovou zájmovou oblast tohoto spolku, tedy na tělovýchovu a sport a na organizační péči o ně. Nemenší porci pozornosti k sobě poutá i role Sokola v národně emancipačním zápasu, který patří k dalším profilujícím rysům tohoto spolku.¹⁾ Činnost Sokola se však rozlévala do mnohem širšího spektra aktivit, které zůstávají spíše na okraji zájmu. Základní představu o šíři sokolského společenského angažmá si můžeme učinit již z holého výčtu téměř stovky odborů působících při České, resp. Československé obci sokolské, pražském sokolském ústředí ustaveném v roce 1889, jak jej nabízí inventář fondu ČOS. Vedle množství odborů souvisejících s tělovýchovou a organizačními záležitostmi spolku (odborné organizační, plánovací, menšinový, hraničářský, branný, cizinecký, pro práci s mládeží, osvětový, ženský, žákovský, žákyňský, úrazový, zdravotní, dopravní, ubytovací, stavební, právní, finanční, kontrolní a rozpočtový, zpravodajský, propagační, tiskový, nakladatelský, redakční, sociální aj.) najdeme také odbory divadelní, hudební, filmový, biografický, umělecký, výstavní, vzdělávací, výzkumný (s komisemi pedagogickou, technologickou a zdravotní), knihovní, muzejní a mezi dílčími téměř devadesáti komisemi např. komisi archivní, čítankovou, literární a dějepisnou vzdělávacího sboru, pro sokolské dějiny a slovník, loutkářskou, pro heraldiku, zásadní usnesení a obřadnictví, pro sepsání sokolských dějin, pro výchovu uměním, školskou ČOS, výtvarnickou stejně jako komisi pro pobyt v přírodě, prázdninovou, zájezdovou či výletní.²⁾

Do zorného pole filmové historiografie vstupuje Sokol jako mimořádně významný budovatel a provozovatel stovek kin v celém Československu a naši zdejší ambice je prolnout perspektivu spolkovou (sokolskou) s kinematograficko-historickou. Nahlédneme tuto oblast prismatem pražského ústředí, tedy Československé obce sokolské. Umožní nám to vnímat fenomén sokolských kin jako celek a nenechat se zahltit množstvím individuálních regionálních případů a příběhů, které se z dosud učiněných dílčích sond vynořují a jež musíme ponechat budoucímu regionálnímu výzkumu. Práce zabývající se dějinami kin v Československu na Sokol přirozeně narážejí všude tam, kde Sokol nějaké kino provozoval, ale není vůbec pravidlem, že by věnovaly pozornost vedle kina také držiteli licence k jeho provozování. Výjimky nicméně existují — určitě mezi ně patří práce litomyšlského archiváře a historika Jindřicha Růžičky³⁾ nebo významná studie Lucie Česákové v rámci regionálního týmového projektu *Filmové Brno*.⁴⁾

1) Z novější literatury srov. zejména: Jan Uhlíř – Marek Waic, *Sokol proti totalitě 1938–1952* (Praha: Univerzita Karlova – Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001); Marek Waic, *Sokol v české společnosti 1862–1938* (Praha: FTVS UK, 1996); Marek Waic, *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004); Marek Waic, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace* (Praha: Karolinum, 2013); Marek Waic, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa* (Praha: Karolinum, 2018); Jan Lomíček, „Tělocvičné, sportovní a turistické spolky v Československu v letech 1918–1925“, in *Společnou silou: Aktéři společenské změny v českých zemích 1918–1925*, eds. Jan Kober – Stanislav Holubec (Praha: Academia, 2023), 220–252. Na vzdělávací činnost se ojedinele zaměřili Jitka Beranová – Marek Waic, *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací* (Praha: Národní muzeum, 1998).

2) V. Babička – J. Milotová – H. Uchytilová – V. Vinš, *Československá obec sokolská (1862) 1889–1952 (1955): Inventář: III. díl (Strojopis, Praha: [Státní ústřední archiv], 1978), 599–603, 612–616.*

3) Jindřich Růžička, „Deset let snah o filmovou podobu Jiráskovy Filozofské historie (1927–1937)“, in *Filmový sborník historický 1: Film a literatura*, ed. Ivan Klimeš (Praha: Čs. filmový ústav, 1988), 73–103.

4) Lucie Česáková, „Sousedská kina: Socio-kulturní rozměr provozu brněnských sokoloven ve 20. a 30. letech

Instituce kina vstoupila před první světovou válkou do života velkých i menších měst velice razantně a rychle na sebe strhla pozornost — na jedné straně samozřejmě divácké veřejnosti, na straně druhé však také elit zneklidněných mimořádným kulturním vlivem nového média, resp. nové zábavy. Třebaže se na stálá kina valila po celé Evropě kritika z „kulturně hygienických“ pozic, střezných zejména školskými, vychovatelskými a církevními kruhy, kino tuto silně medializovanou nepřítelů elit ustálo a svou pozici během válečných let stabilizovalo, mj. i díky své všestranné užitečnosti ve válečných časech — představilo se jako znamenitý prostředek válečné propagandy i jako nezanedbatelná lokální ekonomická výpomoc v krušné době.⁵⁾ Otázka, kdo kino vlastní, resp. provozuje — případně a přesněji kdo by k tomu měl být oprávněn —, hrála proto již v průběhu 10. let stále zásadnější roli.

Oproti jiným evropským zemím podvazoval v rakouské části monarchie rozmach kin stále platný licenční systém z metternichovských časů zavedený v Rakouském císařství dvorním dekretem z roku 1836 jako opatření k regulaci zábavních kočovných produkcí.⁶⁾ Licence to byla krátkodobá, jen dvou- tříměsíční a na její případné obnovení nevznikal žadateli žádný nárok, záleželo jen na benevolenci povolujícího úřadu. Třebaže se úřady o sto a více let později potřebám kinematografického provozu v navazující legislativě přizpůsobovaly, někdejší restriktivní duch dekretu rozhodně nevyvanul a uplatňování licenčního systému zůstalo i v meziválečném Československu nejflagrantnějším projevem ingerence státu do filmového průmyslu.

Pro české země, resp. Československo / Česko-Slovensko / Protektorát Čechy a Morava vytvořily základní rámec pro zakládání a provoz kin již předlitavské rakouské úřady, když v nařízení ministerstva vnitra č. 191 z 18. září 1912 (§ 5, odst. 2) favorizovaly — byť nepřímo — spolky a obce před podnikateli jednotlivci: „K těm žadatelům za licenci, u nichž je spolehlivě zjištěno, že výnos podniku případně trvale dobročinným účelům, budíž vzat zřetel v první řadě.“⁷⁾ V prováděcím výnosu se pak k příslušnému paragrafu praví:

Účast všeužitečných spolků a institucí, stejně jako podporování všeužitečných podniků osob soukromých poskytováním kinolicencí bude se tedy jevit jako účelný a často také úspěšnější druh státní podpory než bezprostřední dotace namnoze z nedostatečných státní úvěrů, jichž dovolávání se se zřetelem na určení příslušných prostředků zdá se ostatně v četných případech pochybné.⁸⁾

Provozování kina za účelem podnikatelského zisku (použitelného třeba k budování větších vertikálně či horizontálně integrovaných celků, pro 10. léta typicky spojení kina a půjčovny) se stalo účelem druhého řádu se sníženou šancí na úspěch. Předběhněme poněkud náš výklad a připomeňme již zde, že licence se v Rakousku týkala provozová-

20. století“, in *Filmové Brno: Dějiny lokální filmové kultury*, eds. Lucie Česálková – Pavel Skopal (Praha: Národní filmový archiv, 2016), 161–179.

5) Ivan Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945* (Praha: Filozofická fakulta UK, 2016), 69–108.

6) Jiří Hora, *Filmové právo* (Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937), 17–19.

7) Tamtéž, 44.

8) Tamtéž, 45.

ní jediného kina, žádné jiné již držitel licence provozovat nesměl. Neboli: tento princip v Rakousku, jakož i v nástupnickém Československu vylučoval budování řetězců kin provozovaných jedním subjektem, tedy praxi v jiných hospodářských odvětvích samozřejmou a v zahraničí i ve filmovém průmyslu naprosto běžnou. Protesty rakouských (tj. i českých) majitelů kin sice na sebe nedaly dlouho čekat, ale zůstaly pochopitelně oslyšeny a úřady nově ustaveného československého státu v této věci ještě přitvrdily. Koncem roku 1920 přestaly v Praze a poté dalších městech obnovovat licence jednotlivcům a začaly je důsledně přidělovat spolkům, případně obcím či dalším institucionálním subjektům. Tento stále sílící trend završil v roce 1926 ministerský výnos, na jehož základě směly být licence k provozování kina uděleny nadále jednotlivcům pouze v obcích do 5 000 obyvatel.⁹⁾ Definitivní systémovou změnu přineslo teprve zestátnění kinematografie v osvobozeném a obnoveném Československu v srpnu 1945, které dekretem prezidenta republiky č. 50/1945 spolky z filmového průmyslu naopak definitivně diskvalifikovalo.

Až do protektorátních let nicméně představuje právě spolkové kino fenomén zcela zásadního významu, neboť v Československu se v důsledku zmíněného postupu úřadů jednalo o vůbec nejfrekventovanější kategorii kin. Na spolková kina připadalo pro představu kupříkladu v roce 1937 přes 70 % kin z celkového počtu 1 850, 12 % provozovaly obce, jednotlivci z malých obcí pak užívali přes 8 % licencí. Věnujeme-li zde tedy pozornost sokolským kinům, budeme mít v zorném poli — bráno ze spolkové perspektivy — jednoznačně dominantního hráče, který ve zvoleném roce vládl 45 % všech kin v zemi, což představovalo v kategorii spolkových kin kolem 70 %.¹⁰⁾ Kinařská branže ovšem nabízí i perspektivu řekněme „kinematografickou“, tedy provozování kina s oborově zacílenou podnikatelskou vizí, a tady už se pohybují docela jiní aktéři, takoví, kterým leží na duši nikoliv hmotné zajištění místního spolkového života, nýbrž konceptuální rozvoj oboru a jeho podnikatelského prostředí. Není ostatně náhodou, že v prestižním Sdružení premiérových biografů není zastoupeno jediné sokolské kino, třebaže kino Pražského Sokola sídlilo jeden čas přímo na Václavském náměstí. Tuto luxusní adresu sdílelo s dalšími 11 kiny jiných licencionářů, která všechna členy sdružení byla.¹¹⁾ Jinde umístěné tržiště zájmů

9) Výnos min. vnitra z 18. 1. 1926, č. 38.169/1924-6; Hora, *Filmové právo*, 47. Tento výnos sice nebyl dodržován úplně striktně, ale jeho intence je zřejmá.

10) Dobrat se obecně platného počtu spolkových kin není možné ze dvou důvodů – jednak kvůli průběžné kolísavosti celkového počtu kin v zemi a jednak kvůli mírně proměnlivému složení licencionářů. Záchytné body pro statistiky skýtají seznamy kin v ČSR vydávané ve 30. letech a za protektorátu. Srov.: *Seznam kin v Československé republice podle stavu 1. listopadu 1930* (Praha: Zemský svaz kinematografů, 1930); Jiří Havelka, *Seznam kin v ČSR podle stavu 1. ledna 1933* (Praha: Čefis, 1933); Jiří Havelka, *Seznam kin podle stavu 15. listopadu 1935* (Praha: Knihovna Filmového kurýru, 1935); Jiří Havelka, *Seznam čs. kin podle stavu 1. května 1937* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru, 1937); *Seznam čs. kin podle stavu 1. prosince 1938* (Praha: Filmová tisková korespondence, 1938); *Seznam kinematografů v Čechách a na Moravě podle stavu 1. března 1943* (Praha: Knihovna Filmového kurýru, 1943); *Seznam kinematografů v Čechách a na Moravě podle stavu 1. února 1943* [sic! — správně 1944] (Praha: Knihovna Filmového kurýru, [1944]).

11) Havelka, *Seznam kin v ČSR podle stavu 1. ledna 1933*, 3–5; Petra Surová, „Sdružení premiérových biografů (1928–1938)“ (Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013). Podle nedatovaného seznamu 685 sokolských biografů z první republiky provozovali sokolové kina v pražském obvodu v Bohnicích, Hlubočepěch, Hostivaři, Karlíně, Libni, na Proseku, na Spořilově, ve Vršovicích a na Žižkově, v protektorátním seznamu 735 sokolských biografů přibyla ještě Dolní Liboc. Sokolské biografy se tak řadily mezi repričovská kina tzv. Velké Prahy. Národní archiv (dále jen NA), fond Československá obec sokolská (dále jen ČOS), k. 164, složka „Bloodbor — Korespondence 1924–1939“.

ovšem ani v nejmenším nesnižuje význam Sokola pro dějiny kinematografie v (nejen) českých zemích — byli to mj. právě sokolové, kteří významnou část sítě kin v Československu fyzicky vybudovali.

Licencionáři v roce 1937

	Celkem	Čechy	Morava a Slezsko	Slovensko	Podkarpatská Rus
Sokol	832	466	311	51	4
obce	220	152	61	6	1
kinomajitelé	153	72	12	68	1
Orel a katolické spolky ^{a)}	112	13	86	13	—
váleční poškozcenci a invalidé ^{b)}	110	90	18	2	—
DTJ a dělnické spolky ^{c)}	71	49	17	5	—
Národní jednoty ^{d)}	56	24	24	6	2
ČsOL ^{e)}	36	19	9	8	—
Čs. červený kříž	27	14	5	6	2
Turnverein	11	8	3	—	—
různé ^{f)}	222	129	60	31	2
Celkem	1850	1036	606	196	12
české licence	1492	766	518	196	12
německé licence	358	270	88	—	—

Zdroj: Jiří Havelka, *Čs. filmové hospodářství IV. Rok 1937* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru Praha, 1938), 62.

- a) vedle tělocvičných jednot Československého orla provozovaly kina v meziválečném období např. Sdružení katolické mládeže v Petrovicích, Katolická jednota Svoboda v České Třebové, Družstvo českých katolických zemědělců v Jedovnici, Konvent sester Alžbětinek v Praze, Katolická jednota, Spolek pro podporu katolického studentstva, Jednota katolických tovaryšů, Katolická beseda na Žižkově, Spolek „Dětský asyl mil. pražského Jezulátka“ aj.¹²⁾
- b) např. Organizace čs. válečných invalidů-důstojníků, Bio invalidů „Svépomoc“, Bio invalidů, s. s. r. o., Družstvo válečných poškozcenců, Družina válečných invalidů, Družina osleplých vojinů, Družstvo čs. válečných poškozcenců, Spolek válečných poškozcenců s. s. r. o. aj.¹³⁾
- c) kromě Dělnických tělovýchovných jednot např. Dělnická akademie, Družstvo „Dělnický dům“, Dělnický dům, st. nák. a výr. družstvo s. r. o., Ústřední dělnická škola, Čs. obec dělnická¹⁴⁾
- d) národně obranné spolky jazykově smíšených oblastí republiky, např. Národní jednota pošumavská, Národní jednota severočeská
- e) Československá obec legionářská, Nezávislá jednota legionářů, Kruh starodružiníků, Čs. legionářů společnost s. r. o. aj.
- f) pod označením „varia“ se ve statistikách kin pravidelně skrývá zbývající tříst institucí, které již nelze jednoduše grupovat, např. v seznamu kin pro rok 1938 jde o téměř sedm desítek spolků a jiných korporací — jde

12) Petr Hasan, *Ušlechtilý, dobrý, krásný: Římskokatolická církev a kinematografie v českých zemích 1918–1948* (Praha: Národní filmový archiv, 2021), 228; *Seznam čs. kin podle stavu 1. prosince 1938*.
13) *Seznam čs. kin podle stavu 1. prosince 1938*.
14) Tamtéž.

o spolky hasičské, zdravotnické (např. Masarykova liga proti tuberkulóze nebo Seyvalterova útulna slepých dívek v Praze III.), dobročinné jako České srdce či Domovina, spolky divadelních ochotníků, kulturní jako nakladatelství „Máj“, Melantrich, Umělecká beseda, Svatobor, korporace vojenské jako Svaz čs. pilotů nebo Svaz čs. rotmistrů, různé penzijní a podpůrné fondy, spolky péče o mládež, Ochrana matek, Čs. ochrana matek a kojenců, spolky okrašlovací, vzdělávací, např. i Masarykův lidovýchovný ústav, sdružení při politických stranách jako Družstvo čs. strany národně socialistické, Čs. národní demokracie, Vzdělávací sbor soc. dem., Jednota čs. malozemědělců, Spolek pro české feriální osady m. Prahy, Spolek pro lidovou universitu Husovu, Spolek pro zbudování Žižkova pomníku, Ústřední sdružení Čechů a Slováků z Ruska, Rusko-český spolek Mír, Ženský výrobní spolek, Filantropická družina bývalých žákyň vyšší dívčí školy, Ústřední svaz skautů, Pražské vzorkové veletrhy, Spolek přátel Švehlovy studentské koleje, Bytová péče zaměstnanců ministerstva vnitra, Stavební družstvo státních a veřejných zaměstnanců aj.¹⁵⁾

I.

Sokolský biograf

Po celý čas svého kinematografického angažmá užívali Sokolové důsledně pojem „biograf“, výraz „kino“ se v sokolských časopisech ani archivních pramenech snad vůbec nevyskytuje. Toto původně „amerikánský“ znějící slovo proniklo do českého prostředí z angličtiny v éře raného filmu, setkáváme se s ním v světově znějících názvech cestovních i prvních stálých kin, ale česká jazyková praxe dala postupně přednost z němčiny převzatému „kinu“, případně prostřednictvím němčiny původně francouzskému „kinematografu“. Do sokolského prostředí však tento jazykový vývoj oboru jako by vůbec nedolehl. Ne třeba tomu přikládat bůhvíjakou váhu, ale přece jen z toho možná něco vyznačuje, jakási odtrženost od filmového oboru, nevnímavost či snad i neochota plně se do něj integrovat, minimálně akceptaci jeho aktuální terminologie. Koneckonců Sokol primárně cílil k aktivitám tělocvičným, které navíc provázela, jak řečeno, bohatá kolekce aktivit dalších, takže otázky sokolských kin zůstávaly zvláštním způsobem na okraji. A protože i předsednictvo ČOS přikládalo váhu úplně jiným oblastem, vnímalo záležitosti kin zcela periferně.

Pro sokoly „v terénu“ to ale zas tak periferní záležitost nebyla. Instituce kina jim nabídla vzácnou příležitost získat trvalý přítok peněz do rozpočtu místního spolku, alespoň se to takto jednoduše zpočátku jevilo. Pragmatický přístup ke kinu jako výdělečnému podniku, který sokolské prostředí rychle ovládl, měl ovšem četné a významné odpůrce, podle nichž se těmito k zisku zakládáními a vedenými zábavními podniky sokolové vzdalovali sokolským ideálům. Nejen Tyršovo „Paže tuž, vlasti služ!“, ale i Fügnerovo „Ni zisk, ni slávu“ patřilo v sokolském prostředí stále k nejfrekventovanějším heslům a zdobilo také průčelí nejedné nově zbudované sokolovny. Stále proto zaznívají ze sokolského tisku apely, aby nebylo zapomínáno na kulturní a vzdělávací poslání biografů.

Biografická licence v rukou sokolských jest a má býti nejen prostředkem výdělečným, nýbrž i kulturním. Proto není otázka biografů otázkou, dotýkající se snad pouze jednot, majících licenci biografickou, nýbrž celého Sokolstva i cti jeho. Pevně doufáme, že každý řádný sokolský biograf tyto svoje úkoly dobře chápe.¹⁶⁾

15) Tamtéž.

16) „Biografická licence“, *Věstník Sokolský* 27, č. 24 (18. 6. 1925), 423.

Biografům sokolským se ukládá, aby byly pamětlivy i tu svého sokolského poslání, a proto volily filmy odpovídající sokolskému programu. Zušlechťujte vkus lidu a nezapomínejte, že biograf může netoliko pobavit, ale i vzdělat a poučit, právě tak jako může být prostředkem k úpadku. Proto pozor! Vzdělavatelé a vzdělávací odbory, na stráž!¹⁷⁾

Právě na půdě takových apelů a kritických komentářů doznívá ještě někdejší hnutí za reformu kina, jež prošlo po nástupu stálých kin celou Evropou. Kino v nich vystupovalo jako podnik ohrožující mravnost mládeže, ba vede ji i k zločinnému jednání. V 10. letech bylo proto kino často kriminalizováno nebo společensky diskvalifikováno — v rakouských čtyřčlenných cenzurních sborech při zemských úřadech například zasedal od roku 1913 pravidelně soudcovský úředník,¹⁸⁾ právě tak bylo v rakouské části monarchie zapovězeno budovat kina „těsně u kostelů, výchovných ústavů, dětských školek, nemocnic aj.“¹⁹⁾ anebo se opakovaně objevovaly pokusy úplně zakázat uvádění kriminálních a detektivních dramat.²⁰⁾ V sokolském prostředí pracujícím intenzivně s mládeží lze tuto stopu sledovat hluboko do 20. let.

Na výjimky velmi vzácné a ojedinělé jest dnešní mládež opravdu hroznou. Co nepokazila válka, dokončuje dnes špatný příklad dospělých, odsouzenihodná výchova stranická, nemravné a příliš napovídající knihy a konečně v určitých případech i biograf. Společné působení všech těchto naznačených zel na vnímavou a k romantismu vždy nakloněnou duši naší mládeže jest příčinou zjevů, nad nimiž člověk přechasto v hrůze trne. Naše mládež ztrácí pozvolna smysl pro vše krásné a libuje si v posách, které jí nesluší a činí ji předčasně starou a baseovanou. Naši mládeži schází zdravé bujaré mládí. V srdci jejím umírá cit a smysl pro poslušnost, úctu, kázeň a umírněnost a na místě těchto vlastností bují jakási nevázanost, hrubství a klackovitost.²¹⁾

K velkým kritikům sokolských biografů patřil také tábořský advokát a významný sociolog, jinak vlivný aktér sokolského hnutí a člen vzdělávatelského odboru ČOS Emanuel Chalupný, který se v popřevratových letech energicky zapojil do diskuzí o potřebě očisty členské základny²²⁾ a v roce 1923 například z popudu ČOS redigoval Sokolskou hlídku v politickém a hospodářském deníku *Tribuna*, kde jako odpovědný redaktor tehdy půso-

17) „Zprávy a pokyny“, *Rokycana* 2, č. 8 (15. 2. 1923), 120.

18) Hora, *Filmové právo*, 108.

19) Tamtéž, 48. Srov. Ivan Klimeš, „Děti v brlohu: Boj proti kinematografům — bojem o dítě!“, in *V bludném kruhu: Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, eds. Petra Hanáková – Libuše Heczková – Eva Kalivodová (Praha: SLON, 2006), 193–236.

20) K několikaměsíčnímu zákazu kriminálních a detektivních dramat se kupříkladu v roce 1916 uchýlila zemská vláda slezská. Srov. Klimeš, „Děti v brlohu“, 225–226.

21) Bohuš Frey, „Organisace služby sociální v národě Československém a Sokolstvo“, *Rokycana* 2, č. 7 (15. 1. 1923), 103.

22) Štpk. [V. Štěpánek], „Jednotné členství v Sokole“, *Věstník Sokolský* 22, č. 22–23 (4. 11. 1920), 535–538; E. Chalupný, „Jednotné členství v Sokole“, *Věstník Sokolský* 22, č. 26 (16. 12. 1920), 641–642; R. Těsnohlídek, „O jednotné členství“, *Věstník Sokolský* 22, č. 26 (16. 12. 1920), 642–643.

bil Ferdinand Peroutka. Chalupného ostrý článek z 30. let, až zpozdíle vyzněvší výkřik nesusouhlasu se stávající praxí, publikovaný v čerstvě založeném (a po několika číslech zaniknuvším) časopisu sokolské jednoty v Nitře proto vyvolal v bioodboru pražského ústředí patriční rozruch.²³⁾ Jako motto použil Chalupný jím zaznamenaný výrok svého přítele myslitele a básníka Otokara Březiny:

Sokolstvo se v poslední době dává na scestí. Zavádí biografy a to je pro venkov strašné dráždivo. Je otázka, zdali fyzické účinky cvičení vynahradí tu škodu, kterou mladé duše utrpí v těchto podnicích.²⁴⁾

Chalupný obviňuje jednoty z výdělkářství a zvláště nasazuje na ty, jež pořádají v roce více filmových přestavení než cvičební dnů.

Dnes je sta sokolských biografů a jejich působení je samo kapitolou sokolské historie, bohužel kapitolou snad nejhorší. [...] Z vynálezu, jenž mohl být skvělým činilem osvětové výchovy, stala se žumpa pikanterií, nejnižších sensací a často přímé výchovy ke zločinům. Sokolstvo, jehož úkolem dle Tyršova programu je tělesné a z části i mravní vychování a šlechtění národa, bylo a jest povinno tomuto demoralizačnímu zneužívání filmu odporovat. Této povinnosti nedostálo, naopak samo se této demoralisace účastní. [...] Není si předsednictvo ČOS vědomo, že z těchto zjevů hrozí nedozírné škody, ba zkáza sokolství?²⁵⁾

Nad biografy mají mít podle něho u jednot i v ústředí rozhodné slovo vzdělavatelé a volá po zavedení sokolské cenzury, dožaduje-li se zákazu jakýchkoli programů v ústředí neschválených.

Jeho kritiku sokolských kin je ovšem nutno vnímat v kontextu jeho celkového odporu vůči „zmechanizované zábavě“, kterou vnímá jako projev jednostranného použití techniky bez činné účasti člověka. V textu z konce 30. let pro příslušný díl svého obsáhlého dvánáctisvazkového sociologického kompendia na adresu kina napsal:

Nejtypičtějším příkladem této mechanisace jest nesmírné rozšíření biografů a jejich zhoubný účinek. [...] Většina filmů jsou pouhé řemeslné výrobky nejnižší úrovně; jejich děj i charakteristika jsou tak šablonovité a naivní — při vši vypočítavosti na senační účinek — jako nejnižší útvar beletristický, totiž romány ženských ilustrovaných časopisů. [...] Vкус nynější generace je biografy zbanalisován na stupeň příšerný; nejnebezpečněji otravována jest jimi mládež jako vrstva nejnámavější. I četné trestné činy mladistvých osob již byly podníceny dojmy z biografů.²⁶⁾

23) NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Korespondence 1924–1939“.

24) Emanuel Chalupný, *Dopisy Otokara Březiny II: Dopisy a výroky Otokara Březiny* (Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1931), 246.

25) Emanuel Chalupný, „Kam kráčí Sokolstvo?“, *Zdar* [Nitra] 1, č. 1 (máj 1933), 2–3.

26) Emanuel Chalupný, *Sociologie IV: Sv. 3* (Praha: E. Chalupný, 1941), 284. Srov.: Emanuel Pecka, „Starší česká sociologie a otázka filmu“, *Iluminace* 2, č. 1 (1990), 38–40.

Žádná kritika, žádné apely či varování neměly ovšem na praktický provoz sokolský kin prazádný vliv. Zcela „dole“ u konkrétních sokolských jednot vládl přirozený tlak každodennosti v podobě zajišťování běžných i mimořádných nákladů na provoz. Metodická doporučení ze žup, do nichž se na regionální úrovni jednoty sdružovaly, nabádala sestavovat rozpočet na další rok vždy tak, aby byla veškerá běžná vydání (příspěvky župní, organizační, úrazové, pronájem, pojištění, otop apod.) kryta z členských příspěvků, jejichž výši si určovala každá jednotka sama.²⁷⁾ Členská základna Sokola po vzniku Československa výrazně stoupla, takže podmínky pro stabilní hospodaření byly na této elementární úrovni rozhodně příznivé.²⁸⁾ Další příjmy mohly mít jednoty z rozmanitých akcí, k nimž patřila například divadelní a hudební představení sokolských souborů, prodej nejrůznějšího zboží v rámci sokolských akcí, na místě je zmínit i možnost státní dotace, o níž rozhodovalo Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy. Československá obec sokolská, což byl samostatný spolek na síti jednot nezávislý, provozovala v Tyršově domě sokolský hotel, sokolské nakladatelství, sokolskou prodejnu, příjmy z prodeje všeho možného měla během sokolských sletů a stavbu Tyršova domu otevřeného v roce 1925 spolufinancovala z loterie k tomu účelu vypsané — s prodejem jednoho milionu losů po 5 Kč začala nejprve v rámci sokolských jednot, aby si své pražské centrum ideálně zaplatili sokolové sami.²⁹⁾

Vedle vznešených ideálů sokolských sdílelo veškeré sokolstvo ještě jeden ideál praktický — být ve svém, tedy mít vlastní tělocvičnu, případně provozovat kinolnici ve vlastním kině. Stavitelská aktivita Sokola v těchto dekádech je až fascinující, ale stovky sokoloven i sokolských kin spatřily světlo světa za cenu velkých obětí a stresujícího, někdy až dusivého zadlužení jednot, jež plynulo třeba z chybných představ o výnosech z provozování kina anebo z předimenzovanosti plánů, jež nemusely vždy odpovídat potřebám dané obce. První typ nám může doložit příklad Sokola v Litomyšli, který šel „do svého“ v polovině 20. let obtížen hned dvěma půlmilionovými dluhy — za sokolovnu a za budovu kina a loutkového divadla. Ročně potřeboval zejména z výnosů kina vydělat 85 000 Kč, aby mohl vedle kina ještě udržet v chodu tělocvičnu, ale na tu už kino vydělat nedokázalo.³⁰⁾ Do obdobné situace se dostaly v důsledku hospodářské krize sokolské jednoty na Slovensku, kde celková zadluženost 37 sokolských jednot činila v roce 1934 téměř osm a půl milionu Kč. Na schůzi slovenských žup v dubnu 1934 v Trenčíně zaznělo, že „[...] hospodářskou krizi nepředvídali v takovém stupni ani solidní národohospodáři a že velká část finančních obtíží sokoloven tkví v tom, že upadl příjem z biografů, veřejných podniků, hostinců, subvencí apod. — na míru, která se nedala očekávat.“³¹⁾ Jako příklad druhého typu budiž uvedeno třítisícové středočeské městečko Velvary, kde sokolové zahájili provoz

27) Měl., „Rozpočet“, *Brněnský Sokol* 1, č. 11 (25. 11. 1924), 158–159.

28) Počet členů i jednot se více než zdvojnásobil — z necelých dvou set tisíc v roce 1913 překročil půl milionů členů v roce 1920 (přes v osm set tisíc pak v roce 1938), z 1 277 jednot v roce 1913 se v roce 1920 dostal na počet 2 629 (v roce 1937 pak 3 337 jednot). Waic, *Tělesná výchova a sport...*, 59, 94.

29) Emanuel Chalupný, *Časové otázky sokolské: Sokolská hlídka „Tribuny“ 1923* (Praha: Nakladatelství „Obelisk“, 1924), 51.

30) Růžička, „Deset let snah o filmovou podobu Jiráskovy Filozofské historie (1927–1937)“, 75. V dnešních penězích vyjádřeno by se milionový dluh litomyšlských sokolů orientačně pohyboval mezi 40 až 60 miliony Kč.

31) V. Havlíček, „Problémy slovenského sokolstva“, *Sokol* 60, č. 5 (1934), 105.

kina v roce 1924 v nově zbudované tělocvičně, ale o patnáct let později si ještě postavili samostatnou budovu kina, ačkoliv v roce 1938 vykazovali pouze jedno představení týdně. Plány přitom pocházely ještě z počátku 20. let.³²⁾ Obdobné situace pak Sokoly nutily k daleko pragmatičtějšímu chování, než odpovídalo sokolským zásadám. Účastník zmíněné trenčinské schůze konstatoval, že „[...] v některých sokolovnách hostinec a biograf téměř úplně vytlačují tělocvičnou i ideovou činnost“.³³⁾ Na podobná postesknutí se dá v sokolském tisku narazit častěji.

Neupírám, že sokolské dluhy jsou velikým balvanem v cestě ideového působení Sokolstva a že nejednou jednotu zavedly až na cestu, jež by se těžko dala obhájit jako sokolská. „Rentování podniku“ bývá velmi často příčinou nízké úrovně sokolských podniků (večírků, divadel, bioprogramů atd.) a zavádění výčepů lihovin do tělocvičen.³⁴⁾

Na druhou stranu, přestože celková zadluženost Sokola byla obrovská, šlo o sumu vytvořenou uměle, neboť ji vždy tvořil shluk izolovaných závazků jednotlivých jednot jako právnických osob a bylo na jedné každé z nich, jak se s nimi vypořádá. Jednoty mohly po-

Obr. 1: Sokolovna v Náchodě na Tyršově třídě vybudovaná v roce 1928. Památkově chráněná funkcionalistická stavba podle projektu architekta Milana Babušky se stala též sídlem jednoho ze dvou náchodských kin. Na počátku 30. let hrálo zdejší Bio Sokol denně, koncem dekády pak vykazovalo 4 představení týdně. Foto Otto Raiman.

32) Jan Krampera, „Filmový divák a filmová kultura ve Velvarech“ (Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2019).

33) Havlíček, „Problémy slovenského sokolstva“, 105.

34) J[an]. Beran, „Krise v sokolství či soumrak v Sokolstvu?“, *Sokolský ruch* 11, č. 10 (říjen, 1929), 165–166.

Obr. 2: Sokolské kino v několikatisícovém podkrkonošském městečku Lázně Bělohrad hrálo jednu týdně. Tělocvična zdejší sokolovny pojala až čtyři sta návštěvníků. Foto Dora Kubičková.

čítat s poradenskou pomocí ze strany žup i pražského ústředí, někdy měla i podobu překlenovací finanční výpomoci.

Jako se objevovaly hlasy kritické, nespokojené, stýskavé či varující, tak se právě tak prosazovaly i promluvy zcela alternativní, podnikání podporující.

Tu bude především nutno, abychom měli jasno o tom našem sokolském „idealismu“ a o jeho poměru k „materialismu“ doby. Nikdo ať nedoufá, že se vrátí doby počátků Sokola. Směr sokolské práce ve všech jejích obdobích určovala vždy doba a její poměry. Tak tomu musí být i dnes — a vyžaduje-li dnešní doba změny směru, a třeba i radikální, na nás je, abychom ducha doby vystihli. Není možno strkati hlavy do písku [...] Peněz je v Sokole potřeba od února r. 1862 a od té doby se také peníze sháněly. [...] Vypůjčovalo se, platily úroky — a nikdo se nestyděl za takové hospodářské podnikání. A nikdo rozumný to nebude ani dnes zavrňovat — ze strachu a poškození „idealismu“. Vždyť každý ví, že z idealismu se dosud postavilo málo sokoloven, upravilo málo hřišť, koupilo málo náradí a knihoven — ale že těch 700 našich sokolských biografů, těch 700 „materialistických“ podniků, je po této stránce lepší než 700 idealistických kazatelů a 7000 idealistických karatelů. Ozývají-li se takové idealistické hlasy z ústředí, je třeba připomenouti, cože je ten biografický odbor, co je hotel v Tyršově domě, co je nakladatelství, co je úrazové pojištění, co plovárna, knihkupectví, nákupna — a konečně i slety se všemi svými podniky? Co jsou

slety župní, co jsou koncese biografické, které se třeba pronajímají, co jsou nákupní družstva, co „družstva pro postavení tělocvičny“ atd. atd.³⁵⁾

Autor těchto vyzývacích slov doporučuje, aby se v sokolstvu podnikalo na všech úrovních, podnikatelé mají být jednoty, župy i ústředí.

Primárním účelem sokolských kin byl od samého počátku zisk, ovšemže zisk pro potřeby Sokola. Finanční motivace je na první pohled patrná ze žádostí o kinolicence u zemských místodržitelských úřadů již před první světovou válkou — sokolové svou žádost pravidelně zdůvodňovali potřebou získat prostředky na výstavbu tělocvičny. A táž motivace je zřejmá i ze zpětného ohlednutí za sokolskými kiny na sklonku roku 1939, jak vyplývá ze zprávy jedné z komisí podílejících se na táhlém prošetřování činnosti bioodboru ČOS. Podle této zprávy „[...] bylo zjištěno, že biografické podnikání u sokolských jednot je z 90 % podnikem výlučně hospodářským a jen asi z 10 % také výchovným“.³⁶⁾ To je také nejspíš příčinou, proč sokolské jednoty jako by nezahrnovaly provozování kina mezi své profilující aktivity, o nichž by referovaly sokolské župní věstníky v pravidelných rubrikách, jako se to dělo v případě divadla, hudby a jiných kulturních podniků. Péče o sokolský biograf je pak někdy vnímána bezmála jako oběť na úkor autentických sokolských aktivit.

Obr. 3: Tyršovův dům na Malé Straně v Praze, od roku 1925 sídlo Československé obce sokolské a také biografického odboru ČOS na fotografii z roku 1927. Před průčelím budovy je umístěn pomník zakladatele Sokola Miroslava Tyrše od Ladislava Šalouna. Foto Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

35) S. Voda, „Naléhavé otázky sokolské“, *Sokol* 56, č. 1 (1930), 7.

36) „Zpráva o organisaci sokolských biografů“, [Praha], nedatováno [prosinec 1939], NA, f. ČOS, k. 163. (Viz Příloha III).

Některé jednoty získaly v prvních letech popřevratových buď samy, aneb ve spojení s jinými korporacemi, koncesi biografickou za tím účelem, aby za vydělané peníze mohly si postavit jednu svoje vlastní hnízdo — tělocvičnu a nebyly pořád odkázány na milost a nemilost cizích lidí. Účel zajisté krásný a kde biograf za tím účelem zřízen byl, jest mravní povinností členů podnik všemožně podporovati. Pravda, že biograf zaměstná několik bratrů, kteří by jinak mohli být v jednotě činní, nezapomeňme však, že tito bratři, pracují-li obětavě a nezištně, konají pro jednotu tutéž práci, jakou konávaly a doposud konají odbory zábavní a divadelní a že získávají jednotě potřebné peníze na uhrazení běžných výloh. [...] Každá nová myšlenka, každý nový objev má své odpůrce, má je tedy i biograf. Není to však nic platné, biografy jsou tady, většina občanstva a tedy i našeho členstva do biografu chodí, musí se tedy s touto skutečností počítat...³⁷⁾

Při extrémní heterogenitě sokolského prostředí bude každé zobecnění někdy pokulhávat — jistě se vyskytovaly naopak jednoty, které si svého biografu opravdu považovaly, některé dokonce daly programům svých kin podobu tištěného periodika.³⁸⁾ Od členské základny se pak očekávalo, že budou sokolské kino své mateřské jednoty také navštěvovat, a vyvolávalo rozhořčení, že někteří bratři klidně navštěvují i kina konkurenční. V zápisu z valné hromady litomyšlského Sokola v březnu 1926 se můžeme dočíst, „že poctivý Sokol, nepotřebuje žádné zábavy, není-li Sokolská, a je tím větší hanbou, že navštěvováno je jiné kino, ač máme vlastní“.³⁹⁾ Obdobný apel byl zaznamenán i v Brně-Židenicích:

Na konec své zprávy žádám vás, bratři a sestry, kteří jste milovníci kina, abyste v první řadě navštěvovali podnik náš [...]. Hojnou návštěvou našeho kina a všech podniků jednotou pořádaných zajistíme ji finančně dokonale. — Na zdar!⁴⁰⁾

II.

Bioodbor ČOS a Svaz sokolských a jiných biografů

Sokolské žádosti o kinolicenci, ať už podávané přímo jednotami, nebo sokolskými družstvy pro postavení tělocvičny, se začaly vynořovat a postupně množit od počátku 10. let. Vzhledem ke společenskému renomé Sokola bývaly úspěšné, ale žádnými statistikami pro toto počáteční stadium nedisponujeme. Třebaže ve středních a větších městech si sokolské jednoty někdy pořizovaly i pro kino (a loutkové divadlo) samostatné budovy, je pro síť sokolských kin charakteristické jejich prolnutí se sítí tělocvičen, které mívaly víceúčelový charakter. Do popřevratového období vstoupil Sokol asi s šesti desítkami kin a jejich počet narůstal. Československá obec sokolská na tento trend zareagovala na podzim roku

37) Ada., „Sokolský biograf“, *Věstník sokolské župy budečské* 19, č. 11 (listopad 1924), 230–231.

38) Srov. *Filmový zpravodaj bia Sokol Mělník*, *Věstník sokolského biografu v Roudnici nad Labem*.

39) Růžička, „Deset let snah o filmovou podobu Jiráskovy Filozofské historie (1927–1937)“, 75.

40) Česálková, „Sousedská kina“, 170.

1921 ustavením biografického odboru ČOS, do jehož čela vyslala dosavadního jednatele a člena předsednictva ČOS pražského advokáta JUDr. Vladimíra Fleischmanna. Nepochybně od něj vzešel impulz k vůbec první poradě zástupců sokolských kin později označované jako I. sjezd biografického odboru ČOS, která se uskutečnila 15. ledna 1922 v Praze. Spolkových kin bylo na jaře roku 1922 jen v českých zemích evidováno 253,⁴¹⁾ z toho bylo sokolských kin přinejmenším osm desítek, protože takový počet jejich zástupců se na lednové poradě sešel. Zazněl na ní požadavek na ustavení organizace s povinným členstvím pro všechna sokolská kina a bylo zvoleno předsednictvo, které se mělo tohoto úkolu ujmout.⁴²⁾ Tímto sdružením se stal právě biografický odbor ČOS, označovaný někdy zkráceně jako bioodbor (někdy též bio-odbor). Na jeho II. sjezdu 16. 12. 1923 s účastí 111 zástupců se přítomní dohodli na rozdělení kin do tří skupin — 1) největší podniky hrající denně, 2) střední a menší kina s konkurencí v místě a 3) kina bez konkurence v místě. Odhlasovali si rovněž příspěvek 50 až 100 Kč podle velikosti kina.⁴³⁾ Biografický odbor ČOS podněcoval v této rané etapě jednoty v regionech, aby si podávaly žádosti o licence, než je předběhnou jiné tamní spolky.

Na podzim roku 1925 zahájil bioodbor ČOS vydávání *Věstníku sokolských biografů*. V úvodním oslovení se praví:

Obr. 4: Výbor VII. všesokolského sletu 1920, v němž zasedal i JUDr. Vladimír Fleischmann, si pro sletové účely nechal pořídit portrétní karikatury, které pak bylo možno během sletu zakoupit jako pohlednice. Pod šifrou Dr-D. se skrývá Dr. Desiderius neboli Hugo Boettinger, jehož si v roce 1919 pozvali k podobnému portrétování kupříkladu i poslanci národního shromáždění. Originály pak bylo možno spatřit na podzim 1923 v Topičově salonu na II. výstavě veselých kreseb. Repro Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

41) „Kina v republice Československé“, *Český filmový zpravodaj* (dále jen ČFZ) 2, č. 15–16 (22. 4. 1922), 2.

42) Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945*: Sv. 2 (Praha: Československý filmový ústav, 1989), 254.

43) Tamtéž, 339–340.

Toužíme po tom, aby sokolské biografy staly se biografy vpravdě *sokolskými*. Brzy a trvale. A prosíme, aby všichni praví Sokolové nás v této snaze podporovali dobrou vůlí a účinnou prací. Pak dosáhnete toho, co jste měli na mysli, zakládající organizaci sokolských biografů: lepší zabezpečení jednotlivých sokolských biografů po stránce hmotné, i pokrok celé věci ve směru národní kultury.⁴⁴⁾

Vznešené ideály sokolské i otázky národní kultury ale již v té době mizely v pozadí vytlačovány aspekty ryze podnikatelskými. Již lednový sjezd sokolských biografů se toho roku dohodl na „společném zadávání filmů“, tedy na praxi hromadných objednávek a zásadní sjezd v říjnu 1925 toto směřování potvrdil. Zprávu o něm přinesl *Věstník Sokolský*:

Dne 4. října t. r. konal se sjezd sokolských biografů, jehož se účastnilo 120 zástupců. Na sjezdu usneseno a předsednictvem schváleno, aby veškeré biografy sokolské povinně odebíraly filmy toliko prostřednictvím biografického odboru ČOS. Usnesení toto má platnost od 1. listopadu 1925. Tím umožněna bude kontrola na výběr filmů a pro jednoty znamená to velkou úsporu jak na půjčovném, tak i cestovném. Při odboru ustavena bude komise ze zkušených pracovníků, která bude kolektivně jednat s půjčovnými. Smlouvy a uzávěrky uzavřené po vydání hořejšího usnesení jsou neplatné. [...] Ministerstvo vnitra bude požádáno, aby do licenční listiny vložilo dodatky pro sokolské biografy, že jsou povinny sjednávat filmy toliko prostřednictvím ČOS.⁴⁵⁾

Sokolští kinaři si od toho slibovali získání vlivu na výběr filmů od jednotlivých půjčoven a také rozmanitých výhod, které při individuálních objednávkách nebyly možné. K tomuto záměru se přihlásila stovka kin, ale řada objednávek se i nadále děla mimo bioodbor.⁴⁶⁾ „Na sto biografů sokolských výhody organizace již pochopilo, kdežto ostatní dosud váhají. [...] Jak dlouho budeme mít *nesdružené* sokolské biografy?“ zaznívaly apely bioodboru z ústředního věstníku ČOS.⁴⁷⁾

Mimo rámec Sokola ovšem praxe hromadných objednávek vyvolala v kinematografickém oboru velkou nevoli. U půjčoven se to dalo celkem očekávat — byly vystavovány tlaku snižovat ceny a ztrácely manévrovací prostor, který se jim otvíral v přímé komunikaci s jednotlivými kinaři. Ale biografický odbor ČOS záhy narazil na odpor i na půdě Zemského svazu kinematografů v ČSR, mezi jejichž členy se navíc nacházela i řada sokolských kin. Valná hromada svazu v březnu 1926 odměnila aplausem řečníka, který přítomného předsedu bioodboru Vladimíra Fleischmanna obvinil, že ČOS v rozporu s výchovným a národním posláním Sokola provozuje se svým trustem 325 kin velkoobchod, vedle něhož budou jiné podniky bez šance.⁴⁸⁾ Své podmínky totiž bioodbor nastavil půjčovným

44) Anon., „Úvodem.“, *Věstník sokolských biografů* (dále jen VSB) 1, č. 1 (5. 11. 1925), 1.

45) Anon., „Ze schůze předsednictva 7. října 1925“, *Věstník Sokolský* 27, č. 37 (15. 10. 1925), 719.

46) Anon., „Sjezd sokolských biografů, konaný dne 4. října ve výborové síni Tyršova domu v Praze“, VSB 1, č. 1 (5. 11. 1925), 4.

47) Anon., „Přesídlení do Tyršova domu“, *Věstník Sokolský* 27, č. 17 (30. 4. 1925), 292.

48) Quido E. Kujal, „Výroční valná hromada Zemského svazu kinematografů v Čechách“, *ČFZ* 6, č. 12 (27. 3. 1926), 2.

tak, že mu ve smlouvě přiznávali „první provozovací právo“, projeví-li o daný film do skončení jeho prvního veřejného předvádění zájem, neboli v místech s konkurencí jiných kin si pro sokolská kina smluvně vyhlašoval přednostní právo.⁴⁹⁾ Kritika na hlavu ČOS ale zazněla hned v úvodním referátu tajemníka svazu Miroslava Pecáka:

Zvali jsme mnohokrát Č. O. S. k účasti porad o veškerých stavovských otázkách, v Ústř. Sv. byla ji nabídnuta dvě místa, jež by jí byla zajistila jistě vlivné zastoupení v našich řadách, ale Č. O. S. vždy nevysvětlitelným a nám právě vzhledem ku jejímu jménu nepochopitelným způsobem se společnému jednání a práci vyhnula, a tak na místo očekávané spolupráce máme nyní o jeden úkol více: chrániti své členstvo proti nejčestější organizaci — před hmotným poškozováním. Zní to sice paradoxně, ale bohužel — je to pravdou.

A my prohlašujeme, že Svaz po všech dosavadních, žel, špatných zkušenostech bude bezohledně postupovati a postaví se za své malé členy, poněvadž nehodláme trpěti, aby Č. O. S. si nejlepší věci pro svá kina vybrala a bezcenné škvary velkomyslně snad ponechala kinům ostatním.⁵⁰⁾

Přítomný Vladimír Fleischmann se stal terčem velmi rozhořčených výstupů Sokolem různě ohrožených či dokonce postižených kinařů, kteří si mj. stěžovali i na to, že se zastupci sokolských kin se ani nelze na ničem dohodnout — vždy argumentují tím, že se jen řídí pokyny biografického odboru ČOS. Fleischmann v reakci na tuto vlnu protestů konstatoval, že tak zvýšené napětí mezi sokolskými a ostatními svazovými kiny nečekal, přislíbil tlumočit tento problém v ČOS a budoucí projednání věci se svazem.⁵¹⁾ Rok se s rokem sešel a v březnu 1927 na další valné hromadě byl nucen tajemník Zemského svazu kinematografů Miroslav Pecák konstatovat, že za celý rok k žádnému jednání s ČOS nedošlo.⁵²⁾ Zpočátku spíše ostrážitý vztah mezi bioodborem ČOS a svazem byl nyní již zcela napjatý. V jeho počátečním stadiu v roce 1925 přišel Fleischmann — sám to na zmíněné valné hromadě připomněl — na vedení ústředního svazu s návrhem, že by ČOS vstoupila do svazu jako celek, ale návrh byl jasnou většinou výboru svazu odmítnut.⁵³⁾ Zdá se, že od té doby již Fleischmann se svazem, ať už ústředním, či zemským, jako pro Sokol užitečnou platformou ve svých plánech nepočítal a zrál v něm také přesvědčení, že sokolská kina organizovaná v bioodboru ČOS by ve svazu být neměla, svaz naopak o jejich členství i nadále zájem měl, jak svazoví funkcionáři na valné hromadě opakovaně deklarovali.

49) „Všeobecné podmínky pro zajednávání filmů mezi sokolskými biografy a půjčovnami“, NFA, f. Sdružení kinomajitelů Biografia a.s., inv. č. 17.

50) Anon., „Zpráva o výroční valné hromadě Zemského svazu kinematografů v Čechách, konané dne 25. března 1926 v restaurantu Myslivna (hotel Zlatá husa v Praze)“, *Zpravodaj Zemského svazu kinematografů v Čechách* (dále jen ZZSK) 6, č. 4 (10. 4. 1926), 7.

51) Tamtéž; Kujal, „Výroční valná hromada Zemského svazu kinematografů v Čechách“, 2.

52) Anon., „Zpráva o výroční valné hromadě Zemského svazu kinematografů v Čechách, konané dne 24. března 1927 v Praze“, ZZSK 7, č. 4 (10. 4. 1927), 3–4.

53) O dva roky později ale Fleischmann na předsednictvu bioodboru uvedl, že z členství bioodboru ve svazu jako zvláštní složky sešlo hlavně pro výši požadovaného ročního příspěvku. Anon., „Zápis o společné schůzi předsed. a obchodní komise biografického odboru ČOS., konané dne 18. května 1927“, VSB 2, č. 7–8 (8. 9. 1927), 78.

Společné zadávání filmů zahájil bioodbor z pověření říjnového sjezdu sokolských biografů v prosinci 1925. Pro každou ze tří výše zmíněných kategorií kin sjednal s půjčovnami, které na to přistoupily,⁵⁴⁾ určitý počet programů určených k obehrání kterýmkoli kinem dané skupiny. Vyhradoval si přitom možnost využít veškeré produkce půjčovnou v dané sezóně nabízené.⁵⁵⁾ Půjčovnám filmy zaplatil bioodbor, který pak v závěrečné kalkulaci stanovil částku, za jakou ji půjčoval příslušným sokolským kinům. Cílem tohoto interního „sazebníku“ přitom nebyl zisk ve prospěch bioodboru ČOS, nýbrž zohlednění platebních možností jedné každé jednoty a jejích podmínek v daném místě. Právě tomuto účelu sloužilo ono rozlišování sokolských kin podle toho, zda v místě působilo konkurenční kino, či nikoliv. Pro řadu sokolských kin představoval tento model úlevu, ale jiná se odmítala vzdát programování kina dle vlastní volby a chtěla si uchovat nezávislost.⁵⁶⁾ Půjčovny a nesokolská kina pak považovaly princip hromadných objednávek v takovém ob-
jemu v podmínkách československého trhu za naprosto nežádoucí, ne-li zhoubný.

Naším přáním jest volný obchod a soutěž. Jest finančním pirátstvím, když hmotně silnější přepláci, aby, dosáhne-li vytouženého, diktoval ceny a ničil své méně finančně silné, ale přitom schopné konkurenty. Je-li tato bezohlednost domovem v Americe, není třeba, abychom je v tomto směru napodobovali, a to tím méně v naší branži...⁵⁷⁾

Biografický odbor ČOS tak v roce 1925 zvolna měnil identitu. Původně poradenský orgán při Československé obci sokolské a spolek sokolských kin měl nakročeno k transformaci ve specifickou sokolskou filmovou půjčovnu s monopolním postavením v rámci Sokola, která sokolským biografům přeprodávala zboží ostatních půjčoven. Stále zřetelněji se bioodbor profilel jako jakési podnikové ústředí ve vrchnostenské pozici vůči členským kinům, jež byla povinna pod hrozbou sankcí řídit se pokyny centra. Pro jinak nehierarchické sokolské prostředí to byl model hodně nezvyklý, i když si uchovával základní prvky demokratické samosprávy. V čele biografického odboru ČOS bylo volené předsednictvo, v němž vedle interních pracovníků bioodboru působili i sokolští kinaři z regionů, k celému modelu také dospěli členové cestou společných rozhodnutí. Na druhou stranu si vedení bioodboru ohlíželo, aby byla všechna kina zavázána pokyny centra respektovat. Učinilo tak cestou právní, takže stopa vede téměř jistě ke zkušenému advokátu Vladimíru Fleischmannovi. K licencím udělovaným sokolským žadatelům vydal v lednu 1923 ministr vnitra výnos, v němž se praví, že „správa biografů sokolských má být podrobena v každém jednotlivém případě kontrole Československé Obce Sokolské v Praze“.⁵⁸⁾ Pro sokoly

54) Byly to půjčovny American Film, Filmová industrie, Filmové závody, Lloyd Film, Export Film, Kinema, Iris, Ocean, La Tricolore, Universal, United Artists, Julius Schmitt, Famous Film a Elektafilm. L. S., „Společné zadávání filmů“, VSB 1, č. 3 (31. 3. 1926), 22. Srov. též „Všeobecné podmínky sjednávání filmů mezi sokolskými biografy a půjčovnami“, NFA, f. Sdružení kinomajitelů Biografia a. s., inv. č. 17.

55) [–n.], „Co je to vlastně „společné sjednávání“ filmů?“, VSB 2, č. 9 (30. 9. 1927), 97–100; [–n.], „Co je to vlastně „společné sjednávání“ filmů? (Pokračování)“, VSB 2, č. 10 (31. 10. 1927), 113–116; –n. [Vladimír Fleischmann], „Co je to vlastně „společné sjednávání“ filmů? (Dokončení)“, VSB 2, č. 11 (30. 11. 1927), 129–131.

56) L. S., „Společné zadávání filmů“, 21–22.

57) A. B. Kontakt, „Zasáhnutí koncernu na Slovensko“, ZZSK 6, č. 8 (10. 8. 1926), 3.

58) Výnos min. vn. z 24. 1. 1923, č. 3529-6; Hora, *Filmové právo*, 44, 199. Pro žádný jiný spolek podobný dodatek vydán nebyl, takže iniciativa musela vzejít od Sokola.

s rozvětvenými vazbami do nejvyšších pater státní správy nebyl nejspíš velký problém takovouto normativní změnu na objednávku zařídit.⁵⁹⁾ Výnos zní logicky a téměř nevinně — až na to, že Československá obec sokolská nikdy nebyla vůči jednotám v nadřízeném postavení, a nyní získala k dozorování sokolských kin úřední pověření.

Počty sokolských kin ve druhé půli 20. let prudce narůstaly. Na jaře 1926 měl Sokol 389 licencí,⁶⁰⁾ do října 1929 vystoupal počet na 760 kin (z 1 513 v republice),⁶¹⁾ v roce 1933 pak statistika kulminuje na čísle 942 sokolských kin z celkového počtu 2 002.⁶²⁾ Administrovat sokolskou distribuci z jednoho centra přestalo být zvladatelné. Nárůst agendy můžeme z boku doložit i nahlédnutím do účetnictví — v roce 1926 činil obrát bioodboru 4 067 921,75 Kč, jen za první pololetí 1927 však již 6 343 711,46 Kč.⁶³⁾ Na jeho půdě tedy panoval čilý platební ruch ve velkých objemech, a jak uvidíme, také patřičný chaos v tomto směru. Biografický odbor ČOS disponoval jen dvěma třemi placenými administrativními silami, ostatní — včetně předsedy Fleischmanna — participovali na činnosti bioodboru jen jako dobrovolníci. Nespokojenost jednot s fungováním bioodboru sílila — zadržávala se komunikace, zaváděné organizační novoty zůstávaly nedostatečně vysvětleny, jednoty neměly dostatek informací o nabízených filmech, později se do stále většího časového skluzu dostával *Věstník sokolských biografů*, což ostře kontrastovalo s úžasné svědomitým vedením župních věstníků, atd. V podzimních měsících roku 1927 proto startuje proces decentralizace za využití župního zřízení, které začal Sokol po vzoru německých turnerů budovat od 80. let 19. století. V meziválečném období již působilo na pět desítek žup (rovněž ve formě autonomních spolků), řada z nich vydávala vlastní věstníky, některé dokonce samy provozovaly kino. Na župní úrovni začaly být z popudu biografického odboru ČOS zakládány župní bioodbory, které se měly starat o sokolská kina v daném regionu, zároveň se měly utvářet tří- až pětileté bioodbory při samotných jednotách.⁶⁴⁾ Koncem dubna 1928 se pak v Praze konal I. sjezd zástupců župních biografických odborů, kde se mj. řešila též otázka, zda mají být župní bioodbory součástí žup, nebo má jít o samostatné pomocné jednotky centrálního bioodboru ČOS. Odhlasována byla varianta župní (44 hlasů proti 36).⁶⁵⁾ Župy, které s ustavením vlastních bioodborů otálely či se z jiných důvodů nacházely v prodlení, byly urgovány.⁶⁶⁾ Systém se zdárně rozvíjel a ukázal se být produk-

59) Waic, *Tělesná výchova a sport...*, 91–95.

60) Anon., „Kinematografické licence v Čsl.“, *ČFZ* 6, č. 13 (3. 4. 1926), 2.

61) Anon., „Zápis o III. sjezdu zástupců župních biografických odborů konaném dne 5. října 1929 v Tyršově domě“, *VSb* 4, č. 7–8 (31. 3. 1930), 84.

62) Anon., „859 sokolských kin“, *Kinorevue* 1, č. 36 (2. 5. 1935), 195. Článek se jinak týká statistiky z roku 1935, z uvedených 859 kin jich 745 bylo ve stálém provozu, 64 dočasně nehrálo a 33 jen občas, aby si udrželo licenci.

63) Anon., „Zápis o schůzi předsednictva biografického odboru ČOS., konané dne 17. září 1927“, *VSb* 2, č. 9 (30. 9. 1927), 110.

64) Anon., „Řád biografického odboru tělocvičné jednoty Sokol...“, *VSb* 2, č. 1–2 (25. 3. 1927), 14–15; –n. [Vladimír Fleischmann], „Župní (krajové) zřízení“, *VSb* 2, č. 7–8 (8. 9. 1927), 65–68; Anon., „Řád župního biografického odboru“, *VSb* 2, č. 10 (31. 10. 1927), 116–117.

65) Anon., „Zápis o I. sjezdu zástupců župních biografických odborů, konané [!] dne 29. dubna 1928“, *VSb* 3, č. 3–4 (20. 6. 1928), 61–63; Anon., „Zápis o I. sjezdu zástupců župních biografických odborů, konaném dne 29. dubna 1928: (Dokončení.)“, *VSb* 3, č. 5–7 (31. 7. 1928), 72–81. NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor — zprávy 1924–1941“, 15. 4. – 30. 4. 1928.

66) Anon., „Zápis o VI. schůzi předsednictva biografického odboru ČOS., konané dne 16. června 1928“, *VSb* 3, č. 5–7 (31. 7. 1928), 94.

tivní. V předsednictvu biografického odboru ČOS jej měl na starost František Werstadt, civilním povoláním vrchní inspektor státních drah.

V nepřeberném množství rozmanitých sokolských schůzí, porad a sjezdů, které provázely působení biografického odboru ČOS od jeho ustavení, rýsují se tři jako zcela zásadní, neboť určily další směr vývoje. Dvě už byly zmíněny — na prvním setkání zástupců sokolských kin v lednu 1922 došlo k rozhodnutí zformovat sdružení sokolských biografů, jímž se stal biografický odbor ČOS; nový směr nabral vývoj po sjezdu sokolských biografů konaném 3. a 4. října 1925, kde se přítomní sokolové usnesli na zavedení hromadných objednávek filmů odebíraných prostřednictvím biografického odboru. Třetí závažná schůze se odehrála v květnu 1927, tentokrát ovšem nešlo o zástupce kin, nýbrž přímo o nejvyšší orgán Československé obce sokolské. Na schůzi výboru ČOS 15. května seznámil Vladimír Fleischmann podrobně vedení ČOS s problematikou sokolských kin. Do tématu vstoupil s odkrytým hledím:

Otázka sokolských biografů není otázkou technického vedení. Cvičitelé sbory namnoze stojí příkře proti sokolským biografům. Ale otázka sokolských biografů není ani otázkou kulturní, neboť jak jsou biografy vedeny, znamená to kulturní minus spíše než kulturní plus. Otázka biografů je otázkou hospodářskou. Tyto otázky nebyly dosud v ústředí ventilovány; po prvé se tak stalo při biografech. Naše jednoty potřebují peníze, poněvadž nelze vítězit bez umění zásobiti. Biografy jsou studnicí peněz, ze kterých jednoty ochotně a rády čerpaly. Abychom si učinili pojem o hospodářském významu biografu, uvádím, že podle přibližného odhadu přináší jí jednotám 6–7 milionů Kč za rok, za odebrání filmů platí se asi 3 až 4 miliony Kč.⁶⁷⁾

V jeho vystoupení zazněly některé zajímavé údaje, třeba že v současné době přibývá v ČSR každý měsíc 20 nově udělených licencí, že zisky kin spadly v důsledku prudce rostoucí konkurence až na desetinu příjmů z počátku 20. let, že se množí případy zakázané praktiky propachtování sokolských licencí, nejde-li to jinak, i za dva až tři tisíce za rok, že mnoho času bioodboru zabere lobbování na úřadech kvůli udělení či prodloužení licencí, že ve snaze obstát v konkurenci zařazují některá sokolská kina dvojprogamy, kdy zrychlenou projekcí odehrají místo jednoho filmu dva.⁶⁸⁾ Členy výboru ČOS jistě nepotěšil výrok o ministerstvu financí: „Ministerstvo financí tvrdí, že otázka biografů není otázkou kulturní, že právě sokolské biografy dokazují, že je to jen akce finanční.“⁶⁹⁾ Pozoruhodná je rovněž informace o finanční participaci bioodboru na domácí výrobě:

67) Anon., „Výtah ze zápisu o schůzi výboru ČOS., konané v sobotu a v neděli 14. a 15. května 1927“, VSB 2, č. 7–8 (8. 9. 1927), 70–71.

68) Tamtéž, 70–77. Pokud se týče udělování či prodloužování licencí zemskými úřady, ukáže dozajista budoucí regionální výzkum, že je to téma plné dramatických střetů konkurenčních stran, zejména na té nejnižší, tj. komunální úrovni. Nařízení č. 191/1912 přiznalo právo místním samosprávám se ke každé žádosti o licenci před jejím udělením vyjádřit a lze si představit, že leckdy právě stanovisko obce mohlo být to nejvlivnější. Hora, *Filmové právo*, 48. Příklady takových sporů, konkrétně v Litomyšli a v Loučkách u Železného Brodu srov.: Růžička, „Deset let snah o filmovou podobu Jiráskovy Filozofské historie (1927–1937)“, 73–75; Hořák, „Boj o biograf a sokolovnu“, *Věstník sokolské župy ještědské* 7, č. 10 (1. 11. 1930), 4–6.

69) Tamtéž, 72.

Obr. 5: Zasedací síň předsednictva Československé obce sokolské v Tyršově domě (1926). Foto Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Pokud se týče filmové výroby české, může na výrobu jednoho filmu přispěti biografický odbor ČOS částkou 80 až 85 tisíc Kč. Poněvadž celkový náklad pohybuje se mezi 180.000 až 400.000 Kč a poněvadž premiéra vynese asi Kč 50.000,-, je z toho vidno, že Obec sokolská rozhoduje při české výrobě filmové. Film *Otec Kondelík a ženich Vejvara* byl umožněn jenom tím, že biografický odbor na to dal Kč 180.000,-. Po této stránce výroba závisí od biografického odboru ČOS, a proto veškeré organizace, které mají zájem o českou filmovou výrobu, hledí na biografický odbor jako na nejvážnějšího zájemce.⁷⁰⁾

Nad činností biografického odboru pak Fleischmann zdůraznil jeho dvojdomý charakter — působí jednak jako poradní orgán a jednak jako sdružení sokolských biografů. Upozornil také, že na půdě bioodboru probíhají zatím neukončené interní rozpravy, „zda by se tyto dvě funkce neměly odloučit a ústředí sokolských biografů postavit na zvláštní basi buď spolkovou, nebo i společenstevní se stanoviska daňového“.⁷¹⁾ A myšlenka získala ve výboru podporu stejně jako princip odběru filmů jednotami prostřednictvím biografického odboru. Fleischmann připravil a nechal si výborem schválit usnesení, které potvrdilo bioodbor v jeho svrchované pozici a dávalo plánům jeho předsednictva zelenou:

70) Tamtéž, 72–73. Fleischmann zde nehovoří o žádné koprodukční participaci ČOS na výrobě, nýbrž o platbě předem za distribuci budoucího filmu v síti sokolských kin, tehdy v mezinárodním měřítku rozšířené praxi při zafinancování produkce.

71) Tamtéž, 71.

1. Československá Obec Sokolská provádí kontrolu sokolských biografů prostřednictvím biografického odboru ČOS.
 2. Biografický odbor ČOS vykonává tuto kontrolu podle zásad a řádů schválených předsednictvem ČOS, při čemž se řídí v podrobnostech pokyny valného sjezdu zástupců sokolských biografů, jakož i orgánů tímto valným sjezdem zvolených a předsednictvem ČOS potvrzených.
 3. Veškeré sokolské biografy jsou povinny odebírat filmy výhradně prostřednictvím biografického odboru ČOS, v němž musí býti případně na podkladě společenstevním organisovány všechny sokolské biografy. Tím bude dána možnost a podmínka, že bude lze půjčovně filmů stanoviti úměrně platebním schopnostem jednotlivých podniků.
- Budiž učiněno opatření, aby povinnost odběru filmů prostřednictvím biografického odboru ČOS byla pojata do licenčních listin. Sokolské biografy jsou takové biografy, jichž licence patří Tělocvičné jednotě Sokol aneb Družstvu pro postavení (udržování apod.) tělocvičny »Sokola«.

ČESKOSLOVENSKÁ OBEC SOKOLSKÁ.

JUDr. Jar. Urban
jednatel.

Fr. Mašek
náměstek starosty.

JUDr. Vladimír Fleischmann
předseda biografického odboru ČOS⁷²⁾

Po stránce právní byl zrod budoucího kinematografického kolosu ošetřen dokonale. Neprůstředné právní ukotvení neponechávalo jedinou skulinu pro případnou existenci nějakých „nezávislých“ sokolských kin či pro alespoň částečně nezávislé programování vlastního biografu a zdálo by se, že bioodbor ČOS tak nemohl nemít věci pod absolutní kontrolou. A přece se skutečnost odvíjela tímto dokumentem jakoby nedotčena. Sokol představuje tradičně hluboce demokratické prostředí oddané myšlence rovnosti a tvořila jej síť jednot vyznačujících se sice vysokou mírou loajality s organizací a celým hnutím, nicméně také jednot i po právní stránce zcela autonomních. Řada z nich se obávala pustit se do tak riskantního systémového experimentu v Československu nikým nevyzkoušeného a často si z finančního hlediska nemohla jeho případné selhání ani dovolit. Ze zápisů schůzí předsednictva bioodboru sice zpočátku sálá odhodlání odpor či nedůvěru jednot zlomit, objevují se tu výrazy jako „neposlušnost“, „černé objednávky“ apod., ale nezdá se, že by vedení bioodboru k nějakým sankcím opravdu přikročilo.⁷³⁾

72) Anon., „Usnesení výboru Československé Obce Sokolské ze dne 15. května 1927“, *Věstník sokolských biografů* 2, č. 5–6 (16. 8. 1927), 1. Slovo „výhradně“ ve 3. odstavci bylo do usnesení doplněno na výslovnou žádost několika členů předsednictva ČOS. Žádný výnos o povinném odběru filmů prostřednictvím biografického odboru ČOS pro sokolské licence ministerstvo vnitra nevydalo.

73) Občas se ale takový náznak vyskytne. Když se například ukázalo, že Sokol v Roztokách u Jilemnice hraje filmy přímo od půjčovny, a ne prostřednictvím bioodboru, měly být vyvozeny důsledky — kinu účtovány filmy odebírané prostřednictvím bioodboru za půjčovenské ceny a věc postoupena předsednictvu ČOS. NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor — zprávy 1924–1941“, zpráva č. 405.

Obr. 6: Interiér tělocvičny v Tyršově domě na Malé Straně. Foto Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Nedůvěra sokolských kin v zaváděný centrální systém neochabovala ani v následující sezóně. Na III. sjezdu župních bioodborů v říjnu 1929 Fleischmann nakonec prozradil, že se o povinném odběru filmů prostřednictvím biografického odboru ČOS nepodařilo přesvědčit — usnesení neusnesení — celých 80 % (!) sokolských kin. Sjezd proto odhlasoval Fleischmannem navrženou rezoluci, která tuto povinnost z beder jednot — třebaže poněkud zakukleným způsobem garantujícím bioodboru i nadále dozor nad takovými kiny — *de iure i de facto* sňala:

1. Sjezd trvá i dále na požadavku, že veškeré uzávěrky sokolských biografů musí se dít prostřednictvím a za schválení bio-odboru ČOS.
2. Bio-odbor ČOS může však na žádost jednoty a se schválením župního bio-odboru zmocniti jednotu, aby sama svým zástupcem sjednávala pro svůj biograf filmové uzávěrky s výhradou schválení bio-odboru ČOS.
3. Bio-odbor ČOS jest sám oprávněn oznámiti jednotě, že pro její biograf filmy v jednotlivém případě nebo vůbec jednat nebude, a zmocniti ji, aby pro svůj biograf za určitých podmínek a s výhradou schválení bio-odboru ČOS filmy sjednala nebo sjednávala sama. Podmínky při tom stanovené nesmí být těžší, než jednota stanovila dříve bio-odboru ČOS.
4. Všechny uzávěrky, které shora stanoveným podmínkám nevyhovují, pokládají se za černé uzávěrky a budou co nejpřísněji stíhány.⁷⁴⁾

74) Anon., „Zápis o III. sjezdu zástupců župních biografických odborů konaném dne 6. října 1929 v Tyršově domě“, VSB 4, č. 7–8 (31. 3. 1930), 81.

Na výše zmíněné schůzi výboru ČOS v květnu 1927 se Vladimír Fleischmann nezmínil ani slovem o napjatém vztahu bioodboru k stavovským organizacím filmového oboru. Atmosféra přitom další sezónu ještě zhoustla, když vedení Svazu filmového průmyslu a obchodu vydalo v roce 1928 výzvu ke svým členům, aby s biografickým odborem ČOS nikdo žádné hromadné objednávky neuzavíral. Biografickému odboru ČOS pak odeslal dopis tohoto znění:

V členské schůzi podepsaného svazu, konané 10. července t. r. bylo jednáno o přípisu ct. Vaší korporace, který obdrželi někteří naši členové. — V rozpravě bylo znovu zdůrazněno, že členům svazu jest přísně zakázáno sjednati s Vaší korporací souborné uzávěrky. Dovoleno jest jediné jednati s každým podnikem zvláště o tom kterém filmu a půjčovném.

Podepsaný svaz jest přesvědčen, že členové, kteří dbají kázně a své stavovské cti a jimž záleží na řádném vedení obchodu, podrobí se ochotně tomuto ochrannému opatření.⁷⁵⁾

Uposlechl prý 90 % z nich a svaz svou výzvu o rok později zopakoval.⁷⁶⁾ Rok 1929 byl na vzájemné osočování obzvláště bohatý a na straně biografického odboru vyvrcholil podáním žaloby ČOS na pány Ludvíka Venclíka (odpovědný redaktor časopisu Svazu filmového průmyslu a obchodu čsl. *Film*), Františka Vodičku (odpovědný redaktor *Filmového kurýru*) a Miroslava Pecáka (odpovědný redaktor *Zpravodaje Zemského svazu kinematografů v Čechách*).⁷⁷⁾ Podráždění ventilované v oborových listech signalizuje především nulovou vůli na obou stranách vzájemné vztahy nějakým způsobem standardizovat a nalézt modus vivendi pro korektní sdílení téhož obchodního i kulturního prostoru. Na programu III. sjezdu župních bioodborů v říjnu 1929 zařadil Vladimír Fleischmann dokonce jako druhý bod programu „Rozhovor o nepřátelích bio-odboru vůbec“, v němž se opřel do půjčoven a Zemského svazu kinematografů jako nepřátel vnějších a do svých údajných odpůrců ve vlastních řadách.⁷⁸⁾ Stranou tohoto sporu se záměrně držel Svaz kinomajitelů

75) -vm-, „V zájmu stavovské cti“, *Film* 8, č. 8 (1. 8. 1928), 1–2. K tomu srov.: -n [Vladimír Fleischmann], „V zájmu stavovské cti“, *VSB* 3, č. 8 (31. 8. 1928), 97–99; -n [Vladimír Fleischmann], „Mužná statečnost“, *VSB* 3, č. 9 (30. 9. 1928), 113–121; Anon., „Zápis o II. valném sjezdu zástupců župních biografických odborů, konaném dne 21. října 1928 v Tyršově domě“, *VSB* 3, č. 10 (31. 10. 1928), 162–163.

76) Anon., „Půjčovny i letos proti kolektivním obchodům s biografickým odborem ČOS“, *Film* 9, č. 7 (1. 7. 1929), 1–2.

77) Žaloba se konkrétně týkala článků: Anon., „Půjčovny i letos proti kolektivním obchodům s biografickým odborem ČOS“, 1–2; H. [Jiří Havelka], „S. O. S.: Č. O. S.“, *Filmový kurýr* 3, č. 30 (26. 7. 1929), 1; Anon., „Samozvanci“, *Filmový kurýr* 3, č. 35 (30. 8. 1929), 1–2. Hlavní líčení před Zemským trestním soudem se uskutečnilo 30. 4. 1930 a dopadlo ve prospěch žalující strany. Srov.: „V. Fleischmann předsednictvu ČOS“, Praha 14. 5. 1930; NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Korespondence 1924–1939“. Dále srov.: vo. [František Vodička], „Před soudním procesem, ze kterého nebude mít Bioodbor Č. O. S. „ni zisk, ni slávu“, *Filmový kurýr* 3, č. 32 (9. 8. 1929), 1; Anon., „Č. O. S. žaluje“, *Filmový kurýr* 3, č. 34 (23. 8. 1929), 1; -n. [Vladimír Fleischmann], „Konec tří sporů“, *VSB* 5, č. 7 (31. 10. 1930), 51–52.

78) Jmenovitě uvedl Rudolfa Sofrona, v civilu berního tajemníka z Plzně, který se ve věci sokolských kin obětavě angažoval od samého počátku, ale v povinném odběru filmů byl údajně zastáncem tvrdého kurzu, proto se v pramenech někdy mluví o pražském a plzeňském směru. Anon., „Zápis o III. sjezdu zástupců župních biografických odborů konaném dne 6. října 1929 v Tyršově domě“, *VSB* 4, č. 7–8 (31. 3. 1930), 75–77.

a provozovatelů pro zemi moravsko-slezskou, jehož předseda Emil Pick se zasazoval o dialog a naléhal na ČOS, aby začala vnímat potřeby kinařské branže.

Kinematografický odbor ČOS. nesmí přehlížeti skutečnost, že sokolská kina podléhají týmž svízělům jako kina náležející korporacím jiným, ať je to „Červený kříž“, „Soc. péče“ atd., a proto musí se najít střední cesta, abychom se organizačně sešli k vzájemnému doplňování k hájení našich zájmů. Jest však nutno vytvořit ovzduší vzájemné důvěry a neodcizovati se tam, kde nás pojí společné zájmy.⁷⁹⁾

Nešlo jen o to, že se ČOS stranila stavovského prostředí a zabývala se jen sama sebou, ale svou nevnímavostí mohla celou branži i poškodit. Právě v té době probíhala jednání o zkoncesování kinematografické živnosti, které by konečně odstranilo starý rakouský licenční systém. Zástupci kinematografických svazů systémovou změnu vyjednávali s centrálními úřady, získali již na svou stranu i ministerstvo obchodu, proti už bylo jen ministerstvo vnitra a — Československá obec sokolská se svými stovkami kin. Podle postoje bioodboru nebylo v zájmu ČOS podporovat kinomajitele-jednotlivce na úkor spolkových kin.⁸⁰⁾ Zdá se však, že vyhocení vztahů do soudního sporu přineslo nakonec pozitivní efekt — ještě v průběhu roku 1930 byla utvořena komise složená ze tří zástupců bioodboru a tří zástupců Zemského svazu kinematografů k projednávání společných témat a Fleischmann začal být zván na různá svazová jednání, resp. přestal taková pozvání ignorovat.⁸¹⁾

V roce 1928 nabyla pevných kontur myšlenka rozdělení biografického odboru ČOS na dva samostatné subjekty a dne 21. října 1928 proběhla ustavující valná schůze Svazu sokolských biografů, Vladimír Fleischmann byl zvolen jeho předsedou.⁸²⁾ Definitivní stanovvy uváděly pak jako název „Svaz sokolských a jiných biografů, nákupní, výrobní, půjčovní a úvěrní družstvo, zapsané společenstvo s omezeným ručením“. Jeho členy se mohly stát 1) sokolské jednoty s kinolicencí, 2) Československá obec sokolská, 3) jiné korporace, spolky či osoby s kinolicencí a 4) „osoby zasloužilé o povznesení filmové produkce“.⁸³⁾ Základní vklad činil 200 Kč. Dosavadní obchodní aktivity bioodboru se tak mohly odpoutat od ČOS, která naopak do nově založeného svazu sama vstoupila, a to s podílem ve výši 50 000 Kč. Připravenou žádost o zápis svazu do rejstříku obchodního soudu v Praze, podanou 21. listopadu 1928, zdržely četné změny, doplňky a opravy soudem vyžádané, a zápis tak byl povolen a proveden teprve 14. února 1930, takže biografický odbor ČOS mohl na

79) E. P. [Emil Pick], „Kinematografický odbor ČOS.“, *Kinoreflex* 1, č. 5 (listopad 1929), 80.

80) Dr. Karel Záhořík, „Koncesování biografů a naše stanovisko“, *VS* 4, č. 7–8 (31. 3. 1930), 69–72. Svůj postoj k této věci biografický odbor ČOS nezměnil ani v dalších letech, srov.: „Vysvětlení k žádosti biograf. odboru ČOS, aby byla rozřešena zásadní otázka, zda sokolské biografy mohou být členy cizích korporací“, [Praha, březen 1936], NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Korespondence 1924–1939“.

81) Anon., „Zápis o sjezdu zástupců župních biografických odborů, konaném dne 30. listopadu 1930 v Tyršově domě“, *VS* 5, č. 8 (31. 1. 1931), 66.

82) Anon., „Svaz sokolských biografů“, *VS* 3, č. 10 (31. 10. 1928), 171. Ve výboru zasedli — profesní optikou viděno, která není v Sokolu běžně zahlédnutelná — dva advokáti, dva velkoobchodníci, tři úředníci, profesor zemské vyšší hospodářské školy, majitel cihelny, ředitel Občanské záložny, profesor, berní tajemník, vrchní inspektor státních drah, řídící učitel v. v., úředník státních drah a továrník.

83) „Stanovy Svazu sokolských a jiných biografů“, NA, f. ČOS, složka Biografický o. – schůze 1925–1940.

likvidaci obchodních aktivit prozatím zapomenout — vše se muselo až do února 1930 i nadále dít jeho prostřednictvím, což zpětně nabyde na významu.

Na počátku 30. let se tedy počíná rozluka biografického odboru a jeho osamostatnělé složky obchodní v podobě Svazu sokolských a jiných biografů — institucionální vývoj sokolských struktur generovaný prudkým vzestupem sokolských kin je tak v podstatě ukončen a diskuze kolem Sokola ve filmové branži umlká. Hromadné objednávky, zdá se, pokračovaly ve svazu zhruba v objemu, na jaký se dostaly v éře biografického odboru ČOS. Ve filmovém tisku se na toto téma objevila v pokročilých 30. letech osamocená zpráva, podle níž svaz obstarával hromadné objednávky pro 80 až 100 sokolských kin.⁸⁴⁾ V tomto rozsahu československý trh praxi hromadných objednávek evidentně vstřebal, jinak by nezbytné napětí mezi ČOS a zbytkem kinematografické branže zanechávalo i nadále stopy v odborném tisku.

Oč poklidněji a stabilizovaněji působí z perspektivy našeho tématu vnější poměry ve 30. letech, o to turbulentnější dění kolem centrálních institucí sokolských kin vřelo v útroběch Československé obce sokolské. Do velmi vážných hospodářských problémů se již v letech 1932–1933 dostal Svaz sokolských a jiných biografů. V únoru 1934 doporučila zvláštní účetní komise reorganizaci svazu „na obchodním podkladu“, ale s realizací navržených záchranných opatření předseda Fleischmann otálel celých deset měsíců, než se předsednictvu podařilo prosadit je i proti jeho vůli. Nato Vladimír Fleischmann na předsednický post rezignoval.⁸⁵⁾ Situaci ještě zahustila kauza společnosti Degl a spol., kterou v roce 1929 Svaz sokolských a jiných biografů převzal jako umocnění pohledávky, ale protože svaz ještě nebyl zapsán v obchodním rejstříku, stalo se tak prostřednictvím předsedy svazu Vladimíra Fleischmanna, na nějž byly převedeny podíly firmy a který se stal jejím jednatelem. Jeden člověk tak zastupoval hned tři subjekty, které sice startovaly v roce 1929 ještě na jakési společné základně, ale které přirozeným vývojem rychle nabíraly vlastní obchodní identitu a vstupovaly do vzájemných obchodních vztahů. Vladimír Fleischmann se tak ocitl v jistém smyslu hned v trojnásobném střetu zájmů.

V květnu 1934 obdrželo předsednictvo ČOS alarmující dopis od Sboru hospodářských a účetních dozorců ČOS, začínající slovy:

Sbor hospodářských a účetních dozorců ČOS vylechnuv ve své schůzi dne 2. května 1934 zprávu svého člena bratra Jana Nováka o výsledku dozoru nad hospodářstvím biografického odboru ČOS a o výsledku revise účetní závěrky tohoto odboru za rok 1933 dospěl k jednomyslnému přesvědčení, že činnost dnešního biografického odboru ČOS je trvale neudržitelná bez ohrožení hospodářství celé ČOS.⁸⁶⁾

Předsednictvo ČOS, silně zneklidněné celou situací, si chtělo zjednat jasno o rizicích, která z toho pro ČOS vyplývají, a zadalo hned několik posudků včetně revize účetnictví

84) -k. [Eduard Stojaník], „Ještě existuje Svaz sokolských a jiných biografů“, *Filmové listy* 8, č. 13 (22. 11. 1936), 1–2.

85) „Svaz sokolských a jiných biografů předsednictvu ČOS“, Praha 29. 1. 1936, NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Svaz sokol. biografů 1936–1940“.

86) „Sbor hospodářských a účetních dozorců ČOS předsednictvu ČOS“, Moravská Ostrava 14. 5. 1934, NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Korespondence 1924–1939“.

Obr. 7: Můžeme-li věřit popisku na obrázku označujícím promítačský kurz v roce 1934 jako „první“, překročil biografický odbor ČOS k pořádání kurzů pro odborné síly sokolských kin až překvapivě pozdě — po dvanácti letech existence odboru a nejméně deseti letech, kdy už se počet jeho kin pohyboval opravdu ve stovkách. Foto Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Obr. 8: Foto „na památku“ u příležitosti schůze Svazu sokolských a jiných biografů v roce 1935 pořízené v areálu Tyršova domu. Foto Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

biografického odboru a svazu, právní analýzy poměru ČOS a svazu, bioodboru a svazu či k vlastnictví firmy Degl a spol. (viz Příloha I–III). Revize přinesla mimořádně neutěšený obrázek — účetnictví bioodboru a svazu vykazovalo velmi vážné nedostatky, až do konce roku 1934 bylo vedeno pro oba subjekty v podstatě společně a dosti chaoticky či nedůvěryhodně (viz Příloha II). Dokonce se ukázalo, že díky těmto zmatkům tehdy ČOS konala za svaz platby v celkové výši 400 000 až 650 000 Kč.⁸⁷⁾ „Až do 31. prosince 1934 měl Svaz s biografickým odborem, společné kanceláře, společný personál, společné činovníky, pracoval na společných úkolech, takže činnost obou zmíněných složek byla ve všech směrech tak prostoupena, že je v té době velmi obtížné přesně rozlišovati Svaz a biografický odbor,“ píše později sokolský činovník z Horních Černošic zasvěcený do poměrů ve svazu.⁸⁸⁾

Nové vedení svazu svalovalo samozřejmě vinu na vedení předchozí a nejspíš právem, ale o identifikaci viníka předsednictvu ČOS nešlo — bylo potřeba najít cestu ven. S návrhem odvážného řešení celé situace se na ČOS obrátil v listopadu 1937 již zmíněný Vladimír Voldřich z Horních Černošic. Navrhl spojit opět v jeden celek bioodbor a svaz, avšak tím způsobem, že svaz zůstane zachován, biografický odbor ČOS se zruší (v jeho čele byl stále Vladimír Fleischmann) a jeho funkce převezmou bioodbory župní.⁸⁹⁾ Tímto směrem se skutečně předsednictvo ČOS později vydalo, ale bylo třeba nejprve najít způsob, jak se vyrovnat s hlubokým deficitem svazu, konkrétně s pohledávkami ČOS.

V pochmurném roce 1938 ale musel Sokol čelit docela jiným problémům. Odtržení Sudet po uzavření Mnichovské dohody přineslo Sokolu ztrátu vyčíslenou na 51 660 500 Kč včetně cen nemovitostí a inventáře. Zaniklo celkem 428 jednot, z nichž 119 vlastnilo tělocvičnu, do ztrát spadá i 228 letních cvičišť, 77 pozemků na stavbu sokoloven — a také 47 biografů, 8,6 % z celkového úbytku 545 kin, o které se rázem zmenšila síť kin ve druhé republice.⁹⁰⁾ S rozpuštěním Sokola na Slovensku pak stoupl počet zaniklých jednot na 524 a ztráta sokolských kin na 84 (15,4 %).⁹¹⁾ Sokol se tak vlastně dostal s několikaměsíčním předstihem do svého budoucího protektorátního formátu.

V národně obranné atmosféře po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 dospěla konečně ČOS k dořešení všech problémů kolem Svazu sokolských a jiných biografů a bylo to řešení chirurgicky důkladné. Dopis, jímž ČOS oznamuje svazu své podmínky, nese symbolicky datum prvního jarního dne roku 1940. Součástí vzájemné dohody byl nejen realistický splátkový kalendář pro svaz a nadpoloviční zastoupení ČOS v dozorčí radě svazu, ale také mohutné posílení členských řad svazu ze 170 kin na 700 v srpnu 1940, když předsednictvo ČOS vybídlo k členství všechny jednoty provozující biograf a ony tak učinily.⁹²⁾ Bezděky se zde dovídáme, že Svaz sokolských a jiných biografů evi-

87) „Sokolské biografy“, [1940], NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor — zprávy 1924–1941“.

88) „Ing. Vladimír Voldřich náměstkou ČOS JUDr. Janu V. Kellerovi“, Horní Černošice, 15. 3. 1938, NA, f. ČOS, k. 164, složka „Bioodbor — Svaz sokolských biografů 1936–1940“. Na počátku protektorátu se jméno V. Voldřicha objevuje v předsednictvu rekonstruovaného Svazu sokolských a jiných biografů.

89) „Ing. Vladimír Voldřich předsednictvu ČOS“, Horní Černošice, 20. 11. 1937, NA, f. ČOS, k. 163, složka „Biografický o. — schůze 1925–1940“.

90) NA, f. ČOS, k. 150, složka „Jednoty v Sudetech“; Jiří Havelka, *Filmové hospodářství V. 1938* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru, 1939), 41.

91) Ladislav Moulík, „Přehled ztrát Sokolstva okupací a rozpuštěním Sokola na Slovensku“, *Sokol* 65, č. 1 (leden 1939), 11.

92) „Obec Sokolská Svazu sokolských a jiných biografů“, Praha, 21. 3. 1940, NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor

dentně nepřevzal princip povinného členství sokolských kin nastolený ve 20. letech v biografickém odboru a že zájem o ně projevovala jen asi čtvrtina všech sokolských kin. Dále byl zrušen biografický odbor ČOS a zastaveno vydávání *Věstníku sokolských biografů* s tím, že se listu do budoucna ujme právě svaz (Příloha IV).⁹³⁾ Zpráva pro předsednictvo ČOS z druhé půle roku 1940 o naplňování uzavřené dohody zní více než uspokojivě — zpravodaj sděluje, že „hospodářství Svazu má dobrou budoucnost, bude-li správně veden“, a v závěru označí svůj příspěv jako „zprávu o ukončení věci biografických“.⁹⁴⁾ Z podzimního oběžníku předsedy svazu Vladimíra Kapouna a člena předsednictva Viléma Hartla směrem k znásobeným řadám členstva dýchá naděje a odhodlání, konečně měl reorganizovaný Svaz sokolských a jiných biografů s novými stanovami zase budoucnost.⁹⁵⁾

Budoucnost svazu ale skončila velice záhy — v příspěvu s datem 12. dubna 1941 vydal K. H. Frank pokyn k okamžitému zastavení činnosti Sokola a 8. října 1941 celý spolek po 79 letech jeho existence Reinhard Heydrich rozpustil.⁹⁶⁾ *Filmový kurýr* pak už jen v každém čísle týden co týden celé měsíce ohlašoval změny v názvech kin: „Sokol Husinec se jmenuje nyní Kino Viktoria, Sokol Stodůlky nyní Kino Viktoria, Sokol Olešnice nyní Unio-bio Olešnice, Sokol Broumov nyní Kino Viktoria, Sokol Hluboká n. Vlt. nyní Kino Viktoria...“⁹⁷⁾ — „... Sokol Bakov nad Jizerou nyní Bio v Bakově nad Jizerou, Sokol Mnichovice nyní Kino Mnichovice, Sokol Lochovice nyní Bio Lochovice, Sokol Velká Dobrá nyní Bio Velká Dobrá...“⁹⁸⁾ — „... Bio Hvězda v Českých Budějovicích nyní Kino Astra, Bio Sokol Lesonice nyní Kino Viktoria Lesonice, Sokolské kino v Koryčanech nyní Kino Viktoria.“⁹⁹⁾ Bývalá sokolská kina byla provozována i nadále, ale jejich majetek byl zabaven a výtěžky končily v pokladně tzv. Vermögensamtu.¹⁰⁰⁾

III.

Sokolstvo v poli filmového průmyslu

Někteří historikové první republiky neváhají označit roky před nástupem světové hospodářské krize jako „zlatá léta“.¹⁰¹⁾ Historik kinematografie by však mnohem spíše spontán-

— zprávy 1924–1941“, „Zpráva komise pro otázky biografické“, Praha, 17. 6. 1940, tamtéž (Příloha IV). Pro vedoucí sokolských kin byla v červnu 1940 uspořádána týdenní škola — h. [Jiří Havelka], „Sokolská škola pro vedoucí a kinooperatéry“, *Filmový kurýr* 14, č. 26 (28. 6. 1940), 1.

93) Vydávání *Věstníku sokolských biografů* se zdržovalo po celá 30. léta. Měsíčník byl v permanentním několikaměsíčním skluzu snižovaném pomocí dvojčísel, došlo i k dvouletému výpadku. Poslední číslo evidované Národní knihovnou ČR je č. 8 z roku 1940 (12. ročník).

94) „Zpráva o věcech biografických“, [druhá polovina roku 1940], NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor — zprávy 1924–1941“.

95) NFA, f. Zemský svaz kinematografů v Čechách, inv. č. 31, tamtéž nové stanovy Svazu sokolských a jiných biografů s datem 1. 7. 1939.

96) Uhlíř – Waic, *Sokol proti totalitě*, 65–72.

97) od., „Nové názvy kin“, *Filmový kurýr* 15, č. 46 (14. 11. 1941), 1.

98) od., „Nové názvy kin“, *Filmový kurýr* 15, č. 51–52 (22. 12. 1941), 1.

99) od., „Nové názvy kin“, *Filmový kurýr* 16, č. 6 (6. 2. 1942), 2.

100) Vermögensamt beim Reichsprotektor in Böhmen und Mähren / beim deutschen Deutschen Staatsminister für Böhmen und Mähren – Majetkový úřad u Říšského protektora v Čechách a na Moravě / Německého státního ministra pro Čechy a Moravu. Srov. Jiří Havelka, *Filmové hospodářství v zemích českých a na Slovensku 1939 až 1945* (Praha: Československé filmové nakladatelství, 1946), 51.

ně a trefněji sáhl po žurnalistickém „divoká dvacátá“. Vznik samostatného státu dal kinematografickému oboru zcela nový rámec a Praha, dříve regionální centrum jedné z rakouských provincií, stává se náhle centrem suverénního státu, tedy mj. i sídlem centrálních úřadů. Teprve nyní se naplno rozbíhá proces institucionalizace zcela čerstvě se utvářející kinematografické branže. Jako o překot vznikají (i zanikají) filmové půjčovny a výroby, silní hráči na mezinárodním trhu v Praze otevírají své filiálky, akceleruje proces kinofikace země. Hned po převratu se zformují hlavní profesní svazy, které budou až do protektorátních let tvarovat podobu a směřování československého filmového průmyslu. Zatímco výroba a obchod byly soustředěny do dvou center — Prahy a Brna —, kina byla – sice s nepravidelnou hustotou, ale přesto — rozptýlena po celém území státu a vyloženě si říkala o nějakou parcelaci. Někdejší Říšský svaz majitelů kinematografů v Rakousku, založený v lednu 1908, se členil do sekcí podle teritoriálního principu, sekce Böhmen, ustavená v roce 1909, v něm byla největší. Založení Spolku českých majitelů kinematografů v království Českém v roce 1912 vneslo do věci perspektivu národnostní a oba tyto principy — teritoriální a národnostní — se staly základem svazového uspořádání v novém státě, kde vedle zemských svazů kinematografů působil i Svaz německých kin. Všechny pak zastřešoval Ústřední svaz kinematografů, který si ve 20. letech ještě po staru říkal „říšský“. Prudký nástup sokolských kin sdružených v biografickém odboru ČOS s výrazně skupinovým chováním přiměl „říšský svaz“ k úvahám o zavedení třetího kritéria, a to spolkového v souvislosti právě s rozmachem sokolských kin. O ustavení samostatné sokolské sekce se ale s Vladimírem Fleischmannem jako předsedou sdružení nedohodl. Po celá 20. léta tak zůstávala přičiněním sokolských činovníků sokolská kina jako celek mimo oborové struktury československého filmového průmyslu.

K odporu vůči ČOS přiměl půjčovny i kinaře strašák gigantického sokolského monopolu přesahujícího jakékoliv myslitelné dimenze československého trhu, vidina monopolního suveréna diktujícího půjčovnám ceny a likvidujícího konkurenční kina. Ve stabilizovaných podmínkách trhu ve druhé půli 30. let se ukázalo, že necelé dvě tisícovky československých kin potřebují ročně na tři sta premiér, o které se staraly zhruba čtyři desítky půjčoven. V polovině 20. let se však do polovičního počtu kin tlačilo dvojnásobné množství filmů zajišťovaných téměř dvojnásobným počtem půjčoven, tak se všeobecnému zděšení nad nápadem vytvořit monopolní sokolskou půjčovnu není co divit. Každoroční příval filmů ze zahraničí plynul po celá 20. léta do ČSR ničím neomezován, ačkoliv jiné evropské země dovoz filmů běžně regulovaly.¹⁰²⁾ O to agresivnějších metod půjčovny v konkurenčním boji o hrací termíny v kinech užívaly.¹⁰³⁾

101) Ve své trísazkové syntéze tak označil Zdeněk Kárník celý oddíl věnovaný letům 1924–1929. Zdeněk Kárník, *České země v éře První republiky (1918–1938): Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)* (Praha: Nakladatelství Libri, 2000).

102) Zákon, který měl podle britského vzoru koncem 20. let regulaci filmového dovozu v ČSR zavést, ztroskotl v meziministerském jednání. Srov. Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*, 151–163.

103) V tom obzvlášť vynikala půjčovna Fanamet, která pro teritorium střední a jihovýchodní Evropy sdružovala společnosti Famous Players-Lasky Corp., First National Pictures Inc. a Metro-Goldwyn Distrib. Corp. a do Československa vstoupila v roce 1926. Quido E. Kujal, „Filmový trust ve střední Evropě“, *ČFZ* 6, č. 11 (20. 3. 1926), 1–2. Zatímco jiné půjčovny navěšovaly na atraktivní tituly šest a až osm jiných filmů, nerozpakoval se Fanamet jít i na dvojnásobek, např. u příležitosti filmu *Ben Hur* (1925) z produkce MGM tvořilo celý balík 15 titulů. Podmínky diktované biografickým odborem ČOS Fanamet striktně odmítl, zato

Dlužno však říci, že myšlenka sdružování kin za účelem posílení vlastní pozice vůči půjčovnám nebyla nic nového, objevila se ihned po nástupu kin se stálým stanovištěm, resp. po zavedení půjčovenského systému ve druhé půli první dekády 20. století. V Německu vznikly první lokální řetězce již v roce 1906, tedy hned na počátku boomu stálých kin.¹⁰⁴⁾ Schopný jablonecký kinař a budoucí významný činovník branže v prostředí českých Němců Ernst Hollmann se pokusil zavést něco takového i v českých zemích už koncem roku 1907, jen k tomu prý mezi kolegy nenašel partnery.¹⁰⁵⁾ Princip kumulovaných „družstevních nákupů“ (cooperative buying) se v 10. letech šířil i ve Spojených státech, kde tento trend nakonec přiměl filmové výrobce-distributory, aby expandovali i na pole kin a začali si budovat vlastní řetězce.¹⁰⁶⁾

Sdružování kin do řetězců se stalo v mezinárodním měřítku běžným úkazem, proto nezbuzuje žádné překvapení, že se s tímto jevem setkáváme ve 20. letech i v Československu. Zdejší půjčovny jej sledovaly se zneklidněním. V zápisu z členské schůze Svazu filmového průmyslu a obchodu v ČSR z 23. 3. 1926 čteme: „Jednáno o směrnících pro postup půjčoven vůči vznikajícím kartelům biografů (Jablonec n. N., Opava). Šest členů Svazu z vedoucích půjčoven oznamují, že se pod zárukou dohodli o společném postupu pro obchodní styk s kartelovanými biografi.“¹⁰⁷⁾ Vedle pojmu „kartel“ se ve stejném významu objevují i výrazy „trustování“ či „koncernování“. Stav bádání na tomto poli žádné další detaily bohužel nenabízí, ale na dva zajímavé případy prameny ukázaly. Jedno takové sdružení vzniklo v Moravské Ostravě v roce 1928, sešla se v něm kina Sokola, Dělnické tělovýchovné jednoty, Masarykovy ligy proti tuberkulóze a Divadelního spolku — nad spolkovým principem převládlo hledisko lokální vzájemnosti.¹⁰⁸⁾ Jiný pozoruhodný případ představuje sdružení Elekta s dvacítkou kin, které obhospodařovala společnost Elektafilm s Janem Reitrem v čele. Je to tehdy nejspíš jediný pokus o variantu plně vertikálně integrované společnosti (výroba – distribuce – kina) modifikované podmínkami zdejšího licenčního systému. Elektafilm žádnou licenci nevlastnil, nemohl by být tak jako tak licencionářem více než jednoho kina, takže k vytvoření vlastní sítě kin mohl dospět jen dvěma cestami — buď formou vlastnictví či pronájmu sítě kinosálů a jejich provozovatele zavázat svými podmínkami, nebo formou zvláštních dohod s řediteli či vedoucími kin, což je náš zdejší případ. Plyne to i z Reitra eufemistického prohlášení na valné hromadě Zemského svazu kinematografů v Čechách v březnu 1926, že kina nepachtuje, nýbrž „na vlastní žádost kina pomáhá je vésti“.¹⁰⁹⁾

namísto toho projevil zájem si celou síť sokolských kin jednoduše pronajmout, konkurenční půjčovny by tak vyřadil ze hry. Na výboru ČOS o tom informoval Vladimír Fleischmann. „Výtah ze zápisu o schůzi výboru ČOS., konané v sobotu a v neděli 14. a 15. května 1927“, VSB 2, č. 7 a 8 (8. 9. 1927), 73.

104) Corinna Müller, *Frühe deutsche Kinematographie: Formale, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklungen 1907–1912* (Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1994), 39–43.

105) Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945: Sv. 1* (Praha: Československý filmový ústav, 1988), 136–137.

106) Daniel Bertrand, „The motion picture industry“, National Recovery Administration, Evidence study no. 25, November 1935, 35. Za upozornění na tento a další zahraniční zdroje, stejně jako za cenné komentáře k celé studii děkuji doc. Petru Szczepanikovi, Ph.D. z Katedry filmových studií FF UK.

107) NFA, f. Svaz filmového průmyslu a obchodu v ČSR, inv. č. 51.

108) NA, f. ČOS, k. 163, složka „Bioodbor — zprávy 1924–1941“, 19. 3. – 31. 3. 1928, 407.

109) Anon., „Zpráva o výroční valné hromadě“, ZZSK 6, č. 4 (10. 4. 1926), 9. Budování sítě kin formou pronájmu či dokonce koupě by mezi tehdejšími distributory vyvolalo zcela jistě stopovatelný rozruch a svůj otisk by také zanechalo ve fondu Elektafilmu uloženém v NFA.

Vztah mezi půjčovnami a kiny zůstával více či méně napjatý po celé meziválečné období, což vůbec nebylo žádné československé specifikum. Profesní svazy kinařů opakovaně usilovaly o standardizaci obchodních vztahů a o uzavření univerzální dohody s půjčovnami. Žádnou z těchto dohod se nepodařilo dotáhnout do konce¹¹⁰⁾ a neuspělo ani Sdružení premiérových biografů ustavené právě za účelem vyjednání exkluzivních podmínek s půjčovnami.¹¹¹⁾ Nahromaděná trpkost z této letité zkušenosti šeredně vyhrážla v prvních týdnech druhé republiky v podobě série jmenovitých antisemitských útoků proti několika ředitelům půjčoven na stránkách *Filmového kurýru*, „oficiálního orgánu Ústředního svazu kinematografů v ČSR a Zemském svazu kinematografů v Čechách“.¹¹²⁾

Sokol se svými stovkami kin však představoval oproti zmíněným sdružením docela jiný kalibr, a to, zdálo by se, až amerického formátu — vzato ryze nominálně, pohyboval se v počtech kin na úrovni hollywoodských majors. V polovině 20. let měla společnost MGM kolem 200 kin, zhusta premiérových, Sokol se v elitní premiérové vrstvě nikdy nepohyboval, zato měl tou dobou kin přes 350. Na počátku 30. let tvořilo největší americký řetězec společnosti Paramount-Publix 1 210 kin, Sokol jich evidoval na 900.¹¹³⁾ Tím ovšem veškerá podobnost s hollywoodskými poměry končí. Zatímco sítě kin budované hollywoodskými majors soustředěně cílily na zisk, a byly proto co nejvíce budovány na bázi premiérových kin, těžiště kin sokolských spočívalo v kinech venkovských a maloměstských, přes 80 % z nich hrálo jen jednou nebo dvakrát týdně. Zatímco hollywoodské sítě kin umožňovaly akumulaci a kapitalizaci zisku, zůstávaly zisky ze sokolských kin u příslušných jednot k financování jejich aktivit. Na rozdíl od jiných licencionářů v čele s Čs. červeným křížem, Čs. obcí legionářskou či skupinou spolků invalidů a válečných poškozenců byli sokolové a s nimi ostatní tělovýchovné spolky provozující kino fatálně připoutáni k lokaci spolkových tělocvičen, což někdy mohlo znamenat i nevýhodu. Teoreticky sice Sokol měl potenciál aktuální situaci na československém filmovém trhu významnějším způsobem ovlivňovat, ale nikdy neprojevil sebemenší zájem na tomto poli nějak opeřovat, dobývat jej s konceptuálními podnikatelskými cíli, vždy se držel svého. Kina provozoval, aby vystavěl tělocvičny a ekonomicky vypomohl jednotám v regionech, do výroby investoval jen potud, pokud šlo o zaznamenání sokolských sletů a jiných podobných akcí. To dával kinematografické branži ve 20. letech najevo až „autistickým“ způsobem a právě

110) Srov.: „Úmluva mezi Svazem filmového průmyslu a obchodu v ČSR a Ústředním svazem kinematografů v ČSR o platech za půjčování filmů“, NFA, f. Svaz filmového průmyslu a obchodu v ČSR, inv. č. 43; „Námitky k úmluvě mezi Svazem film. obchodu a svazem kinomajitelů“, [1935], a protokol ze společného jednání paritní komise obou svazů, 22. 10. 1936, tamtéž, inv. č. 55.

111) Petr Hasan, „Sdružení premiérových biografů 1931–1939“ (Inventář, Praha: NFA), V.

112) Autor s šifrou X zaútočil v tlustě orámovaných číslovaných sloupcích jazykem bulváru na Josefa Auerbacha z Elektafilmu, Lea Bergera z pražské filiálky MGM, Otto Sonnenfelda z Radio-Filmu distribujícího filmy RKO a J. Brandfelda z Foxfilmu. Srov. Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*, 253.

113) Kristin Thompsonová – David Bordwell, *Dějiny filmu: Přehled světové kinematografie* (Praha: Akademie múzických umění v Praze – Nakladatelství Lidové noviny, 2007), 152. V roce 1933 se také Paramount a další vertikálně integrované hollywoodské společnosti ihned dostaly do hledáčku nově zřízeného antimonopolního úřadu National Recovery Administration (NRA). Srov. Douglas Gomery, „U. S. Film Exhibition: The Formation of a Big Business“, in *The American Film Industry*, ed. Tino Balio (Madison: The University of Wisconsin Press, 1985), 218–228. Sokolu by nic takového nehrozilo, žádný antimonopolní úřad v meziválečném Československu neexistoval, stát tehdy vertikální a horizontální integraci na ochranu proti přílišné koncentraci tržní moci žádnou hráz nestavěl.

Týdenní vytíženost sokolských kin k 1. 1. 1933

kino hraje týdně	počet kin	počet představení celkem
1×	515 (58,1 %)	515 (32 %)
2×	200 (22,6 %)	398 (24,5 %)
3×	60 (6,8 %)	183 (11,3 %)
4×	20 (2,3 %)	58 (3,6 %)
5×	6	111
6×	2	12
denně ^{a)}	29 (3,3 %) ^{b)}	232 (14,3 %)
variabilní		
1–2×	30 (3,4 %)	45 (2,8 %)
1–3×	1	2
2–3×	15	38
2–4×	1	3
3–4×	6	21
4–6×	1	5
nehraje	10	
Celkem	896 licencí / 886 hrajících kin (746 kin hrajících 1–2× týdně / 84,2 %)	1623 představení týdně (960 v kinech hrajících 1–2× týdně / 59,1 %)
průměrný počet představení týdně: 1,8		
Čechy	502 kin (397 kin 1–2× / 79,1 %) (17 kin denně / 3,3 %)	809 představení (542 v kinech hrajících 1–2× týdně / 33,4 %) (136 v kinech s denním provozem / 17 %)
Morava a Slezsko	326 kin (294 v kinech hrajících 1–2× týdně / 90,2 %) (9 denně / 4 %)	509 představení (356 v kinech hrajících 1–2× týdně / 69,9 %) (72 v kinech s denním provozem / 14,1 %)
Slovensko	55 kin (46 v kinech hrajících 1–2× týdně / 83,6 %) (3 denně / 5,5 %)	98 představení (53 v kinech hrajících 1–2× týdně / 54,1 %) (24 v kinech s denním provozem / 24,5 %)
Podkarpatská Rus	9 licencí / kin	13 představení týdně (7 v kinech hrajících 1–2× týdně / 53,8 %)

Zdroj: Jiří Havelka, *Seznam kin v ČSR podle stavu 1. ledna 1933* (Praha: Čefis, 1933).

- a) u kin s denním provozem počítáme s 8 představeními týdně (v neděli se standardně hrálo dvakrát); do této statistiky nezahrnujeme nepravidelná představení nad rámec nahlášených počtů, konaná zejména o svátcích, které připadaly minimálně na 8 dnů v roce — běžně se hrálo na Boží hod vánoční a na Štěpána, na Silvestra, o velikonočním pondělí, ale počítat je třeba i s 5 svátky státními podle zákona č. 65/1925 o nedělích, svátcích a památných dnech z 21. března 1925, který jako „památné“ stanovil dny v uvedeném pořadí 5. červenec (Cyril a Metoděj), 28. září (sv. Václav), 6. červenec (upálení Mistra Jana Husa), 1. květen a 28. říjen; další statisticky nepodchycenou kategorií tvoří představení konaná případně u příležitosti místních svátků a akcí (posvícení, trhy apod.)
- b) Benešov, Beroun, Brno (2), Břeclav, České Budějovice (2), Hradec Králové, Jičín, Karviná, Kladno (2), Moravské Budějovice, Náchod, Nitra, Olomouc, Ostrava (2), Písek, Plzeň, Praha (5), Roudnice nad Labem, Ružomberok, Znojmo, Žilina

to také profesní svazy dělalo — nacházely se ve společném prostoru se zdánlivým obrem, s mohutným a společensky vlivným aktérem, kterého ale ony samy vůbec nezajímaly a který případné dopady svého postojů na celek oboru vůbec neřešil. Zatímco se svazy kin po celé Evropě (marně) domáhaly zákazu blokového prodeje filmů,¹¹⁴⁾ biografický odbor ČOS se takového principu dožadoval, jistěže za svých cenových podmínek. Praxe vázaného prodeje filmů mu vůbec nevadila, považoval ji za samozřejmou, jenom ji zrcadlově převrátil. Namísto blokového prodeje jako diktátu půjčoven vnutil půjčovnám princip blokového nákupu, kde si podmínky diktoval odběratelský řetězec ČOS. Zatímco kinaři na území Předlitavska a v nástupnických státech usilovali o ukotvení své profese v nové legislativě, ideálně novelizaci živnostenského řádu, ČOS se k tomuto všeobecně sdílenému cíli stavěla odmítavě a chápala jej jako ohrožení své privilegované pozice. Pro ostatní aktéry filmového oboru představovala trochu nevyzpytatelný subjekt. K velké úlevě profesních svazů megalomanský projekt biografického odboru ČOS selhal, a to tím nejpoklidnějším způsobem — nenašel podporu ve vlastních řadách. Situace se díky tomu na počátku 30. let zklidnila a nově ustavený Svaz sokolských a jiných biografů se začlenil po bok ostatních do struktur Ústředního svazu kinematografů v Československu zastupován ve výboru svazu právě Vladimírem Fleischmannem.¹¹⁵⁾

20. léta se vyznačují ještě jedním rysem zcela zásadního významu. Jsou to léta profesionalizace filmového oboru na všech úrovních a ve všech profesích, s jakými se ve filmové výrobě, obchodu, distribuci a provozování kin setkáme. Střet profesních svazů s ČOS je také střetem profesionálního prostředí se světem laiků. To vůbec neznamená, že by v sokolském prostředí nemohli vyrůst odborníci na provozování spolkových kin — k takovému, zdá se, patřili třeba zmínění Rudolf Sofron a František Werstadt (onen plzeňský směr) —, ale všichni se na tomto poli angažovali nad rámec svých civilních profesí a povinností u svých zaměstnavatelů či ve svém podnikání a všichni se angažovali pro rozkvet Sokola, ne pro rozkvet kinematografie. To nejsou a ani nemohou být zaměnitelné rámce postojů a myšlení.

Případ Československé obce sokolské nás tak vrací zpět k otázce spolkových kin vůbec. Projekt půjčovenského gigantu ČOS představoval vlastně způsob, jak obejít paralyzující podnikatelské omezení diktované licenčním systémem, a právě rozvětvené spolky jako by k tomu skýtaly ideální terén. Sokol byl ovšem mezi desítkami spolků velkoryse vybavovaných licencemi jediný, který tímto směrem vyvinul nějaké úsilí. U ostatních bychom je hledali marně, snad s výjimkou brněnského Paxfilmu, který zvažoval jakousi aktivitu na tomto poli pro katolická kina, ale realizace jeho plánů uvízla.¹¹⁶⁾ K privilegizaci spolků

114) „Bylo rozhodnuto [...], aby systém řečený ‚block and blind booking‘ (půjčování ‚en block‘ a ‚naslepo‘) byl napříště potlačen.“ Edm[und]. Friedjung, „II. mezinárodní kongres v Paříži“, *Kinoreflex* 1, č. 7–8 (1929), 10.

115) Že „nevraživost i spory byly odstraněny“, ubezpečil Vladimír Fleischmann plénem valné hromady Zemského svazu kinematografů v Čechách již v květnu 1931. Anon., „Valná hromada Zemského svazu kinematografů v Čechách konaná dne 21. května 1931 v hotelu »Zlatá husa«“, *Filmový kurýr* 5, č. 21 (22. 5. 1931), 6.

116) Hasan, *Ušlechtilý, dobrý, krásný*, 64–65, 234. S realizací této myšlenky bychom se tou dobou setkali v Belgii, kde na družstevním principu (stejně jako v ČSR Svaz sokolských a jiných biografů) působilo Katolické filmové ústředí (CFC – Katholieke Filmcentrale). Daniel Biltereyst, „I think Catholics didn't go to the cinema: Catholic film exhibition strategies and cinema-going experiences in Belgium, 1930s–1960s“, in *Moralizing Cinema: Film, Catholicism, and Power*, eds. Daniel Biltereyst – Daniela Treveri Gennari (New York: Routledge, 2015), 255–271.

a korporací v režimu rakouského licenčního systému došlo za konkrétních historických okolností — v čase kriminalizace kin a v obavách ze zhoubného vlivu kina na mládež se přenesení odpovědnosti na spolky nabízelo jako ideální způsob veřejného dohledu a péče o nový typ zábavní i osvětové instituce, v době, kdy byla v mezinárodním měřítku diskutována možnost komunalizace či dokonce zestátnění kin a vlády musely v obrovském náporu revolučních nálad hledat všechny možné cesty, jak řešit válkou způsobené či vyplavené sociální problémy. A také v době, kdy v Československu filmový průmysl v pozdějším chápání toho slova prakticky neexistoval, úřady ho tedy ani nemohly brát v potaz.

Kinematografie stojí na třech pilířích — na produkci, distribuci a exhibici, tedy v klasickém období na výrobnách, půjčovnách a kinech. Zatímco podnikání v oblasti filmové výroby a distribuce nemělo žádné legislativní omezení (s výjimkou krátkodobé regulace dovozu filmů v letech 1932–1934) a mohlo se tedy rozvíjet přirozeným způsobem, v provozování kin šlo o živnost vázanou závislou na povolujícím úřadu a pohled úřadů na stacionární kino zůstal v meziválečném Československu zakonzervován na úrovni předválečného stadia 10. let. Rakouský licenční systém v aktualizovaném pojetí československých úřadů generoval v licencionářích zvláštní kategorii jakýchsi administrativních aktérů-neaktérů. Nejplastičtější ji přibližuje výčet spolků a korporací skrytých ve statistikách pod označením „varia“, jsou jich desítky a opravdu všeho druhu. Působí až bizarně, že zatímco licence opakovaně dostávaly třeba spolky jako Čs. ochrana matek a kojenců, Filantropická družina bývalých žákyn vyšší dívčí školy, Spolek přátel Švehlovy studentské koleje, Spolek pro české feriální osady m. Prahy či Seyvalterova útulna slepých dívek v Praze III., klíčové osobnosti oboru jako Emil Sirotek, Vladimír Wokoun, Edmund Friedjung či Emil Pick na ně z důvodů nastavení celého systému neměly šanci dosáhnout.¹¹⁷⁾ Žádný z těchto subjektů kino nevlastnil ani jej neuměl provozovat, všechny se tedy musely spojit s někým, kdo kino měl nebo je alespoň uměl vést, ale sám na licenci dosáhnout nemohl, a pak nějakým způsobem obejít § 9 min. nař. č. 191/1912 zakazující propachtování licence neboli její převedení na jiný subjekt.¹¹⁸⁾ Svá kina často samy, ale také ne vždy provozovaly spolky a další subjekty, které je také vybudovaly — zejména spolky tělovýchovné (Sokol, Orel, DTJ, Turnverein), spolky legionářské a obce. I pro ně ale platí, že tím jejich participace na společných problémech filmového oboru víceméně končila. Nejen u Československé obce sokolské, ale i u dalších rozvětvených spolků jako při Svazu dělnických tělovýchovných jednot či při Čs. obci legionářské působily biografické odbory jako poradenské centrály pro spolková kina, ale o jejich činnosti zprávy do filmového tisku nedoléhaly a ve spolkovém tisku představovaly biografy pravidelně zcela okrajové téma.¹¹⁹⁾ Spolky ani obce se na vyjednávání s centrálními úřady či na sjednávání rámcových podmínek uvnitř

117) Oba Pražany pravidelně nacházíme jako vedoucí nejvýznamnějších kin v centrální Praze. Například v roce 1933 vedl Vladimír Wokoun kino Fénix (později Blaník) na Václavském náměstí na licenci Masarykova četnického vzdělávacího a podpůrného fondu, Emil Sirotek kino Flora u dnešní Vinohradské třídy v blízkosti Olšanských hřbitovů na licenci Ústřední matice divadelních ochotníků čs. Podobně v centru Brna řídil Edmund Friedjung kino Edison na Dornychu v blízkosti hlavního nádraží na licenci spolku Osvěta a Emil Pick Lidové bio v Dělnickém domě v dnešní Spolkové ulici na licenci spolku Dělnický dům. Havelka, *Seznam kin v ČSR...*, 3, 6, 53.

118) Hora, *Filmové právo*, 61–86.

119) Na samém sklonku roku 1938 došlo pod tlakem situace ke sjednocení všech organizací kinematografů

oboru nepodílely, neměly zastoupení ve Filmovém poradním sboru a ani o ně neusilovaly, nebyl to jejich svět. Jako skuteční aktéři této branže figurovali v reprezentačních orgánech ředitelé a majitelé kin. Podtrženo, sečteno v kontrastu s oborovou praxí v západních demokraciích československý stát podnikání v této větvi kinematografické branže od počátku programově blokoval, a to vlastně po celou dobu své existence — za první republiky, za druhé republiky, za protektorátu a ovšemže i po osvobození, kdy Benešovým dekretem č. 50/45 napříště učinil jediným oprávněným podnikatelem v oboru sám sebe. Změnu přinesl teprve pád komunistického režimu v roce 1989.

Kinematografie vyrostla v bohatě rozvětvený kulturní průmysl zasahující v dobrém i ve zlém do všech oblastí života a přístup úřadů k ní vyžadoval zásadní revizi, pohled na instituci kina pak na prvním místě. K té však vzdor opakovaným legislativním snahám v meziválečném období nedošlo a neudržitelný vztah prvorepublikových úřadů ke kinu se stal v protektorátních letech jedním z argumentů k zestátnění kinematografie.¹²⁰⁾ Paradoxně teprve definitivní ztráta spolkových kin jejich zestátněním v srpnu 1945 aktivizovala Československou obec sokolskou k promýšlení konceptuálních otázek kinematografického kulturního průmyslu, ale to už bylo nenávratně pozdě.

Poděkování

Autor děkuje prof. PhDr. Ivan Jakubcovi, CSc. z Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK za konzultace k hospodářským dějinám meziválečného Československa, doc. Petru Szczepanikovi, Ph.D. z Katedry filmových studií FF UK za tipy na zahraniční literaturu k problematice kin a cenné komentáře k historii filmového průmyslu a prof. PhDr. Marku Waicovi, CSc. z Katedry společenskovo-vědního základu v kinantropologii FTVS za konzultaci k otázkám sokolského prostředí. Mgr. Marii Barešové z NFA pak patří dík za zpřístupnění její fotografické sbírky k výzkumu kin.

Financování

Tento recenzovaný odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

v zastřešujícím Ústředním sboru kinematografů v zemi České a Moravskoslezské. V prohlášení nově ustavené organizace ze dne 29. prosince 1938 se mj. praví: „Plníce příkaz historicky vážné doby, která ukládá každé jednotlivé osobě, ať fyzické či právnické, mimořádně zvýšenou povinnost a odpovědnost vůči národnímu celku, rozhodly se podepsané organizace kinematografické soustřediti a sjednotiti neprodleně svou další činnost, směřující ze základny společných zájmů k společnému cíli. Dosavadní roztržitost kinematografických organizací i jejich odborové práce nemohla býti ku prospěchu našeho stavu [...]. Poučení jsouce chybami minulých let, chceme v nové republice jíti semknutí cestou své lepší budoucnosti za lepší budoucnosti celého státu.“ Podepsány jsou Zemský svaz kinematografů v Čechách, Zemský svaz kinematografů v zemi Moravskoslezské, Filmové sdružení čs. (tedy Katolická filmová ústředna), biografický odbor Svazu DTJČ, biografický odbor Čs. obce sokolské, Svaz sokolských a jiných biografů, Kinoporadna Paxfilm, zájmová skupina biografů a licencionářů při ČSOL a Svaz kinematografů válečných poškozenců v ČSR. Anon., „Sjednocení kinematografů v zemi České a Moravskoslezské“, *Filmový kurýr* 12, č. 52 (30. 12. 1938), 1.

120) „Dekret presidenta republiky o přechodné úpravě věcí filmových“, Londýn, 24. 5. 1944, PMR-L 1940–1945, k. 19 (Návrhy MHO 1944), „Soubor návrhů přechodných opatření“, 98–108. (Edice in Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*, 542–548.)

Seznam zkratek

ČFZ – Český filmový zpravodaj

ČOS – Československá obec sokolská

f. – fond

k. – karton

NA – Národní archiv

NFA – Národní filmový archiv

PMR-L – Předsednictvo ministerské rady Londýn

VSb – Věstník sokolských biografů

ZZSK – Zpravodaj Zemského svazu kinematografů v Čechách

Bibliografie

Babička, V. – J. Milotová – H. Uchytilová – V. Vinš. *Československá obec sokolská (1862) 1889–1952 (1955): Inventář. III. díl* (Strojopis, Praha: [Státní ústřední archiv], 1978).

Beranová, Jitka – Marek Waic. *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací* (Praha: Národní muzeum, 1998).

Bertrand, Daniel. „The motion picture industry“, National Recovery Administration, Evidence study no. 25, November 1935.

Biltereyst, Daniel. „I think Catholics didn't go to the cinema': Catholic film exhibition strategies and cinema-going experiences in Belgium, 1930s-1960s“, in *Moralizing Cinema: Film, Catholicism, and Power*, eds. Daniel Biltereyst – Daniela Treveri Gennari (New York: Routledge, 2015), 255–271.

Česálková, Lucie. „Sousedská kina: Socio-kulturní rozměr provozu brněnských sokoloven ve 20. a 30. letech 20. století“, in *Filmové Brno: Dějiny lokální filmové kultury*, eds. Lucie Česálková – Pavel Skopal (Praha: Národní filmový archiv, 2016), 161–179.

Hasan, Petr. „Sdružení premiérových biografů 1931–1939“ (Inventář, Praha: NFA).

Hasan, Petr. *Ušlechtilý, dobrý, krásný: Římskokatolická církev a kinematografie v českých zemích 1918–1948* (Praha: Národní filmový archiv, 2021).

Havelka, Jiří. *Čs. filmové hospodářství: Rok 1935* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru, 1936).

Havelka, Jiří. *Čs. filmové hospodářství IV.: Rok 1937* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru Praha, 1938).

Havelka, Jiří. *Filmové hospodářství v zemích českých a na Slovensku 1939 až 1945* (Praha: Československé filmové nakladatelství, 1946).

Havelka, Jiří. *Filmové hospodářství V. 1938* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru, 1939).

Havelka, Jiří. *Seznam čs. kin podle stavu 15. listopadu 1935* (Praha: Knihovna Filmového kurýru, 1935).

Havelka, Jiří. *Seznam čs. kin podle stavu 1. května 1937* (Praha: Nakladatelství Knihovny Filmového kurýru, 1937).

Havelka, Jiří. *Seznam kin v ČSR podle stavu 1. ledna 1933* (Praha: Čefis, 1933).

Hora, Jiří. *Filmové právo* (Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1937).

Hořák. „Boj o biograf a sokolovnu“, *Věstník sokolské župy ještědské* 7, č. 10 (1. 11. 1930), 4–6.

Chalupný, Emanuel. *Časové otázky sokolské: Sokolská hlídka „Tribuny“ 1923* (Praha: Nakladatelství „Obelisk“, 1924).

- Chalupný, Emanuel. *Dopisy Otokara Březiny II: Dopisy a výroky Otokara Březiny* (Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1931).
- Chalupný, Emanuel. *Sociologie IV.: Sv. 3* (Praha: E. Chalupný, 1941).
- Kárník, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938): Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)* (Praha: Nakladatelství Libri, 2000).
- Klimeš, Ivan. „Děti v brlohu: Boj proti kinematografům — bojem o dítě!“, in *V bludném kruhu: Ma-teřství a výchovatelství jako paradoxy modernity*, eds. Petra Hanáková – Libuše Heczková – Eva Kalivodová (Praha: SLON, 2006), 193–236.
- Klimeš, Ivan. *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945* (Praha: Filozofická fakulta UK, 2016).
- Kössl, Jiří – Jan Stumbauer – Marek Waic. *Kapitoly z dějin tělesné kultury* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2023).
- Krampera, Jan. „Filmový divák a filmová kultura ve Velvarech“ (Bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1919).
- Kujal, Quido E. „Výroční valná hromada Zemského svazu kinematografů v Čechách“, *Český filmový zpravodaj* 6, č. 12 (27. 3. 1926), 2.
- Lomíček, Jan. „Tělocvičné, sportovní a turistické spolky v Československu v letech 1918–1925“, in *Společnou silou: Aktéři společenské změny v českých zemích 1918–1925*, eds. Jan Kober – Stanislav Holubec (Praha: Academia, 2023), 220–252.
- Moulík, Ladislav. „Přehled ztrát Sokolstva okupací a rozpuštěním Sokola na Slovensku“, *Sokol* 65, č. 1 (leden 1939), 11.
- Müller, Corinna. *Frühe deutsche Kinematographie: Formale, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklungen 1907–1912* (Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1994).
- Pecka, Emanuel. „Starší česká sociologie a otázky filmu“, *Iluminace* 2, č. 1 (1990), 30–42.
- Růžička, Jindřich. „Deset let snah o filmovou podobu Jiráskovy Filozofické historie (1927–1937)“, in *Filmový sborník historický 1: Film a literatura*, ed. Ivan Klimeš (Praha: Čs. filmový ústav, 1988), 73–103.
- Seznam čs. kin podle stavu 1. prosince 1938* (Praha: Filmová tisková korespondence, 1938).
- Seznam kin v Československé republice podle stavu 1. listopadu 1930* (Praha: Zemský svaz kinematografů, 1930).
- Seznam kinematografů v Čechách a na Moravě podle stavu 1. března 1943* (Praha: Knihovna Filmového kurýru, 1943).
- Seznam kinematografů v Čechách a na Moravě podle stavu 1. února 1943* [sic! — správně 1944] (Praha: Knihovna Filmového kurýru, [1944]).
- Surová, Petra. „Sdružení premiérových biografů (1928–1938)“ (Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013).
- Štábla, Zdeněk. *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945: Sv. 1* (Praha: Československý filmový ústav, 1989).
- Štábla, Zdeněk. *Data a fakta z dějin čs. kinematografie 1896–1945: Sv. 2* (Praha: Československý filmový ústav, 1989).
- Thompsonová, Kristin – David Bordwell. *Dějiny filmu: Přehled světové kinematografie* (Praha: Akademie múzických umění v Praze – Nakladatelství Lidové noviny, 2007).
- Uhliř, Jan – Marek Waic. *Sokol proti totalitě 1938–1952* (Praha: Univerzita Karlova – Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001).
- Waic, Marek. *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004).

Waic, Marek. *Sokol v české společnosti 1862–1938* (Praha: FTVS UK, 1996).

Waic, Marek. *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa* (Praha: Karolinum, 2018).

Waic, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace* (Praha: Karolinum, 2013).

Záhořík, Karel. „Koncesování biografů a naše stanovisko“, *Věstník sokolských biografů* 4, č. 7–8 (31. 3. 1930), 69–72.

Filmografie

Ben Hur (Ben Hur: A Tale of the Christ; Fred Niblo – Charles Brabin – Rex Ingram, 1925)

Nácvik mužů a žen na veřejné vystoupení v Lille v r. 1921

Olympiada v Antverpách v r. 1920

Otec Kondelík a ženich Vejvara (Karel Anton, 1926)

VII. slet všesokolský v Praze v r. 1920

Slet českého Sokolstva v Chicagu v r. 1921

Biografie

Ivan Klimeš (1957) je filmový historik s teatrologickým a muzikologickým vzděláním z Filozofické fakulty UK v Praze. Dlouhodobě působí jako vědecký pracovník v Národním filmovém archivu a jako pedagog na Katedře filmových studií FF UK i na FAMU. Zaměřuje se na výzkum starších dějin české kinematografie v širším mezinárodním i širším kulturněhistorickém kontextu. Je autorem knihy *Kinematograf! Věvec studií o raném filmu* (Casablanca – Václav Žák, 2013), sérii studií z institucionálních dějin shromáždil v knize *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945* (FF UK, 2016). Je rovněž činný jako editor archivních dokumentů, a to zejména na stránkách *Iluminace*, kterou koncem 80. let spoluzakládal. V knižním formátu připravil k vydání korespondenci Martina Friče a Jaroslava Žáka *Ej, bogatyře Makoviči obrazotvorče...* (NFA, 2014) a paměti Antonína Vaverky *Mé vzpomínky od zlaté Prahy až po americké hvězdy* (NFA, 2019).

PŘÍLOHY

I.

[1937, Praha.] — Zpráva komise ustavené výborem ČOS pro prošetření zejména hospodaření biografického odboru ČOS a Svazu sokolských a jiných biografů, a to za přizvání nestranných účetních znalců.

Výbor ČOS se usnesl, aby sporné věci biografické byly zkoumány i za přibrání nestranných účetních znalců. Předsednictvem ČOS jmenovaní znalci řed. Antonín Preus a ing. Kosta Eckert podali zevrubnou zprávu, na kterou průběhem doby odpověděli písemně br. dr. Fleischmann a František Kroulík jak osobně, tak jako zodpovědní činovníci biografického odboru ČOS i Svazu sokolských a jiných biografů. Zpráva znalců i vyjádření zástupců biografického odboru a Svazu sokolských a jiných biografů byly prozkoumány ve společných i oddělených poradách komise pro řešení otázek biografických, námítky zástupců bio-odboru a Svazu však nemohly vyvrátiti podstatu a hlavní výtky, obsažené v nálezu účetních znalců.

Komise dospěla ve svém šetření k závěru, že

- 1.) účetnictví biografického odboru ČOS i Svazu sokolských a jiných biografů vykazuje těžké a závažné nedostatky. Namnoze byly účetní zápisy prováděny až dodatečně a po dlouhé době, položky nejdou chronologicky za sebou, konta mezi jednotlivými podniky biografickými navzájem nesouhlasí, není účetnický vykázáno zúčtování některých filmů, tak jako např. Homfilmu, Starfilmu a Boží mlýny, není řádné zúčtování s firmou Staré Deko. Proúčtované položky jsou dodatečně opravovány, prepisovány, takže účetnictví není možno označit za řádné a spolehlivé. Bilancím namnoze schází řádné soupisy, salda, důležité knihy a doklady, konta navzájem nesouhlasí, jsou vyrovnány hromadnými položkami, k nimž scházejí detaily. Výběry hotovosti z jednotlivých podniků a vklady do podniků druhých navzájem ani časově nesouhlasí.
- 2.) V hospodářství a organizaci věcí biografických byla velikým zdrojem závad skutečnost, že v jedné osobě byly hromaděny funkce navzájem neslučitelné. Financování, ba i výplaty a příjmy hoto-
vých peněz, se daly prostřednictvím předsedy, přičemž pokladní záznamy ve Svazu byly teprve za 2 roky dodatečně zhotoveny. Předseda disponoval penězi určitých podniků ve prospěch nebo k tíži jiných podniků, ačkoliv vzájemné zúčtování nebylo provedeno. Kromě toho byl velikou závadou nedostatečný dohled na provádění činnosti funkcionářů, za což postihuje zodpovědnost [tehdejší] předsednictvo Svazu sokolských a jiných biografů.
- 3.) Plně jasno o všech položkách a celém účtování nebude asi možno si zjednat, protože jde o věci až přes deset let staré a není k nim ani účetních dokladů, ani záznamů. Účetnictví o prvních dobách biografického podnikání je vlastně jen rekonstruováno a původní doklady a záznamy chybí. Nedokonalé, popř. nesprávné účtování bylo ovšem tím spíše možné, že na závady nebylo upozorněno včas. Člen sboru hospodářských a účetních dozorců, pověřený revisí biografického odboru [snad]^b nevnikl [včas]^c do věci, závady nepostihl, ačkoliv v účtování biografického odboru chyběly soupisy, nesouhlasily položky, některé byly prepisovány. Měl-li pochybnosti, nešel k podstatě závad. Závěrky bioodboru byly až do r. 1936 pravidelně schvalovány.
- 4.) Účetní znalci vyčíslili pohledávku biografického odboru vůči Svazu částkou K 1,745.701,35, přičemž výsledek jejich nálezu liší se oproti výkazu Sboru hospodářských a účetních dozorců o poměrně menší položky, hlavně o podíl na režii, kterou podle názoru Sboru měl nésti Svaz a kte-

rou účetní znalci ve svém posudku do salda nezapočetli. Nejde však o podstatný rozdíl, jelikož započtení položek připadajících na režii je spíše věcí úvahy a odhadů.

Není vzhledem k povaze účtování a vzhledem k neúplnému vysvětlení, jak o tom byla vpředu řeč, vyloučeno, že by mohlo vyčíslení účetních znalců podlehnouti ještě některým menším změnám, ale v celku možno částku K 1,745.704,35 uvedenou znalci vzít za základ.

Rozdíl, jeví se oproti bilancím bioodboru i Svazu, vznikl hlavně tím, že do roku 1930–1932 byly docíleny zisky, které byly ve formě tajných rezerv přenášeny z roku na rok a v letech 1933^d–1934 byly spotřebovány. Kromě toho byly zisky docílené v letech 1930–1932 spotřebovány, resp. ztráveny v jiných podnicích biografických a z části se nedá dodatečně úplně zjistiti, k jakým účelům které částky byly použity.

- 5.) Nebylo ještě předloženo vyúčtování mezi firmou Dégl a spol. a Svazem sokolských a jiných biografů, které má provést br. dr. Fleischmann a Obec sokolská si za souhlasu všech zúčastněných vyhrazuje všechny nároky, které by vyplynuly z účtování, které provede br. dr. Fleischmann jako jediný jednatel firmy Dégl a spol.
- 6.) Jak již bylo shora uvedeno, činí pohledávka za Svazem sokolských a jiných biografů K 1,745.701,35 a rozdíl mezi účtováním bioodboru a Svazu sokolských a jiných biografů spočívá v tom, že v jejich účtování nebyly vykázaný zisky z podnikání v letech příznivých, ponechány jako tajné rezervy, [které]^e byly [pak]^f ztráveny v dobách ztrátových. Svaz sokolských a jiných biografů však nemá prostředků, aby vyčíslenou pohledávku mohl hraditi, jeho bonita by neodpovídala ponechání tak vysoké sumy, byť i jako úvěru – vždyť jsou tu ještě ztráty bio Slovany a bio Valdek a změněné možnosti podnikání – a na druhé straně by Obec sokolská byla nucena, [aby]^g vykazovala tak vysokou pohledávku, postupně ji vydatně [odepisovat]^h. K tak nadměrným odpisům nemá však ČOS prostředků, nesly by s sebou trvale a neúměrně pasivní roční uzávěrky a rovnováha hospodářství ČOS by tím byla vyšínuta. Dodatečné účtování podle posudku znalců by neodpovídalo dnešním hospodářským předpokladům, a proto doporučuje komise, aby větší část rozdílu účtování bioodboru a Svazu sokolských a jiných biografů na straně jedné a účtování znalců na straně druhé byla odepsána, a to v té formě, že by jako pohledávka ČOS (bioodboru) vůči Svazu sokolských a jiných biografů byla uvedena částka K 600.000,– a se Svazem jednáno o úhradě rozdílu od dříve uváděné závěrkové částky K 535.172,69.

NA, f. ČOS, k. 163.

a–c – připsáno rukou

d – v dokumentu uveden rok 1930, opravujeme podle smyslu věty na 1933 s předpokladem, že jde o překlep

e – škrtnuto a rukou připsáno *a*

f – připsáno rukou

g – rukou přepsáno na *kdyby*

h – původně *odepisovala*, dokončili jsme stylistickou opravu

II.

[1937, Praha.] — *Zpráva speciální komise o organizačních a hospodářských otázkách biografického odboru ČOS a Svazu sokolských a jiných biografů připravená jako podklad pro rozhodnutí předsednictva ČOS a výboru ČOS o dalším postupu.*

Zpráva komise pro věci biografické.

Schůze výboru ČOS v květnu 1937 se usnesla:

- „1. Předsednictvu se ukládá, aby do příští schůze výboru předložilo konečné vyřešení vztahu biografického odboru ke Svazu sokolských a jiných biografů a ve spolupráci s účetními a hospodářskými dozorcí a s finanční komisí ČOS, po případě za přibrání odborníků přesně zjistilo všechny hospodářské poměry a závazky ČOS ve věcech biografických. Těmto orgánům bude dán k dispozici příslušný počet odborných placených sil.“

Dále se usnesl výbor:

- „5. Účetní uzávěrka za rok 1936 schválena s výjimkou položky č. 28 v rozvaze ke dni 31. prosince 1936 (biografický odbor), o níž má být podáno vysvětlení na příští schůzi.“

Předsednictvo ČOS pověřilo projednáním těchto úkolů zvláštní komisí, v níž zasedali brři: Pauliny jako předseda, Vondrák jako jeho náměstek, a jako člen komise br. Truhlář. Práci komise se účastnili dále předseda finanční rady Dr. J. Stolz, předseda biografického odboru br. dr. Fleischmann, členové představenstva Ssb brři Sofroň, Kroulík, Hartl, Kapoun a ing. Voldřich. Za sbor hospodářských a účetních dozorců br. Pluhař a Novák.

I.) Při řešení vztahu biografického odboru ke Svazu sokolských a jiných biografů zjistila komise, že biografický odbor k původní užší funkci, kterou měl jako pomocný orgán předsednictva ČOS ve věcech biografických, pozvolným vývinem v letech 1920–1925 přibral další funkci spočívající v tom, že se stal ústřední organizací všech sokolských biografů, resp. jednot, které měly biograf. Zástupci těchto jednot se sjížděli ku společným sjezdům na vlastní svůj náklad, usnášeli se na řešení společných úkolů vlastním nákladem a uložili si také vlastním usnesením příspěvky, určené na úhradu režie vzniklé touto činností. Na rozpočet ČOS nebyly činěny nikdy žádné požadavky, naopak biografický odbor prohlašoval, že se jedná o samostatnou činnost sokolských biografů, kterážto činnost nesmí rozpočet ČOS nijak zatěžovati. Vývin této činnosti byl v těch letech hodně překotný, neboť počet biografických licencí v té době se rychle množil. Z původních asi 60 sokolských biografů vzrostl počet jich během několika let na 250, 340, 480 atd., až dosaženo nejvyššího čísla 900 licencí. Značný počet těchto biografů zanikl a nahrazen byl jinými licencemi. Tím vznikaly nové poměry, konkurenční boje, cítila se však zároveň potřeba tužší organizace, hledány nové prostředky a cesty. Podle sdělení bratří, kteří tehdy zúčastnili se práci v biografickém odboru, byla to doba neklidu a různých úskalí pro další vývoj, naproti tomu nebylo právě nadbytek bratří, v tomto oboru zkušených a zapracovaných, takže nebylo možno této organizaci dát nějaký pevný řád.

O činnosti na poli biografickém byly však podávány občasné zprávy předsednictvu ČOS i výboru ČOS. V tomto směru budiž citováno usnesení výboru ČOS ze dne 15. května 1927, kteréž mimo jiné stanoví: „Veškeré sokolské biografie jsou povinny odebírat filmy výhradně prostřednictvím biografického odboru ČOS, v němž musí býti, případně na podkladě společenstevním, organizovány všechny sokolské biografie.“

Zástupci Ssb uvádějí, že právě toto usnesení výboru ČOS vedlo k vytvoření společenstva pod názvem Ssb, k němuž ovšem působily i jiné okolnosti, zejména konkurence filmových půjčoven, otázky daňové atd. Tuto organizační přeměnu pozdrželo stanovisko krajského soudu obchodního v Praze, kterýž dlouho nechtěl povolit formu společenstevní; Ssb byl do obchodního rejstříku zapsán teprve po řízení trvajícím skoro tři léta. Zástupci Ssb uvádějí, že se touto protokolací na podstatě původní činnosti biografického odboru jakožto ústředí všech sokolských biografů kromě jména nic nezměnilo.

A skutečně v tehdejší době 1927–1932 nebylo žádného pozastavení nad tím, že jak kancelář biografického odboru i Ssb, tak i všichni činovníci byli společní. Vždyť převládal názor, že nebyla utvořena organizace, která by začala od začátku novou agendu, nýbrž jednalo se o to, aby v dosavadní působnosti bylo pokračováno pod novým jménem. Tímto způsobem vysvětlují zástupci Ssb skutečnost, že také účetnictví bio-odboru i Ssb nebylo z počátku přísně odděleno.

Množství sokolských biografů, odbírajících velmi značný počet filmů na jedné straně a velká řada půjčoven s obchodními stále se měnícími poměry zkomplikovaly tuto činnost tak, že podle tvrzení zástupců Ssb nebylo mnohdy přesné rozlišení ani možné. S požadavkem přísného rozdělení činnosti biografického odboru ČOS od Ssb přišel sbor hospodářských a účetních dozorců teprve o několik let později a byla pak rozluka provedena k 31. prosinci 1934.

Z vylíčených skutečností dospěla komise k závěru, že biografický odbor ČOS a Ssb hospodařily až do 31. prosince 1934 na společné základně, takže rozlišení jednotlivých právních a obchodních poměrů do té doby je někdy značně obtížné. Od 1. ledna 1935 jsou však oba útvary osobně i účetně přísně odděleny.

II.) Druhým úkolem komise bylo: „ve spolupráci s účetními a hospodářskými dozorci... zjistiti všechny hospodářské poměry a závazky ČOS ve věcech biografických.“

1.) Ústřední účetnictví vedené účtárnou ČOS vykazuje ku dni 31. prosince 1934 pro řešení daného úkolu jen jediné konto, a to biografického odboru ČOS. Tento účet vykazuje k 31. prosinci 1934 k tíži biografického odboru částku Kč 486.686,40. Proti účetní správnosti této číslce nebyly vzneseny žádné námitky a sbor hospodářských a účetních dozorců ČOS již v jarní schůzi výboru doporučil její schválení. Z provedeného řízení ani nyní nevyšly najevo ze žádné strany námitky proti správnosti této číslce, pročež se předkládá výboru ČOS s původním návrhem na schválení.

2.) Bude-li obnos 486.686,40 Kč kryt, nevznikne ČOS žádná ztráta. Zástupci biografického odboru uvádějí, že tato účetní položka bude kryta tímto způsobem: biografický odbor průběhem let pořídil velmi značný inventář, kterýž ČOS pro společné účely užívá, aniž by nějakou náhradu platila, naproti tomu pořizovací výlohy byly svého času připsány plně k tíži shora uvedeného konta biografického odboru ČOS. Tak například v roce 1927 opatřen byl pro přednáškovou síň ČOS promítací filmový přístroj značky Ernemann I. nákladem Kč 28.000,-. Promítacího přístroje bylo však používáno skoro výhradně pro školy cvičitelské, a když byl pak po 10 letech jako opotřeбенý vyřazen a prodán za Kč. 1.500,-, byla tato částka splacena do poklady ČOS, ale zprvu uvedený pořizovací náklad i s úroky nadále vážne na účtu biografického odboru ČOS. Místo odstraněného nevyhovujícího přístroje byly biografickým odborem ČOS dodány do přednáškové síně dva moderní zvukové stroje v ceně Kč 200.000,- pro cvičitelské školy a také k účelům propagačním, hodnota jich však nebyla nijakým číslem na účtu bio-odboru ČOS připsána k dobru. Totéž platí i o ostatním inventáři biografického odboru ČOS, jehož nákupní cenu uvádí zástupci bioodboru ČOS dalším obnosem Kč 80.000,-. Přesné ohodnocení inventáře jest předmětem dalšího řízení.

3.) Zástupci biografického odboru uvádějí dále, že nájemné ze dvou velmi nevyhovujících, malých a temných místností bylo čítáno neúměrně vysokým obnosem, který připisován byl k tíži biografického odboru ČOS na zmíněném kontě u ČOS. Na tomto účtu připsáno bylo za léta 1928 až 1934 na nájemném celkem 174.017 Kč. Spravedlivou činží byl by dle tvrzení zástupců biografického odboru roční obnos nejvýše 6.–8.000,– Kč, kdežto ostatní obnosy nutno vysvětliti jen jako předem účtovaný podíl ČOS na očekávaném zisku z obchodního podnikání sokolských biografů.

4.) Biografický odbor poukazuje dále, že nepožadoval na svoji činnost nikdy žádný příděl z rozpočtu ČOS a že také žádný neobdržel. Kryl své hospodářství ze svých prostředků a z úvaru poskytnutého jemu ze strany ČOS na shora uvedeném účtu. Kryl tímto způsobem však nejen činnost, kterou v úvodě jsme nazvali „širší“, nýbrž také „činnost užší“, tj. činnost vyplývající z jeho funkce jakožto poradního a výkonného orgánu předsednictva ČOS. V oboru této činnosti byly vyrobeny četné tělocvičné filmy, prováděna jimi propagace atd., aniž by byl účet ČOS zatížen. I úřednice odboru k této užší činnosti výhradně určená, sestra Křížová, byla placena (měsíční plat Kč 1.200,–) nikoliv z rozpočtu ČOS, nýbrž k tíži účtu biografického odboru ČOS.

5.) K žádosti členů biografického odboru ČOS konstatuje komise, že od počátku činnosti biografického odboru až dodnes si neúčtovali členové biografického odboru ani cestné, ani nocležné, ani jakoukoliv náhradu za tyto položky nebo odměnu za svoji účast v práci biografického odboru nebo Svazu.

6.) Rovněž vnitřní bilance biografického odboru ČOS nedává důvod k obavám, že by po provedené úplné likvidaci končila schodkem. Likvidace řady pohledávek za slabšími dlužníky vyžadovati bude ještě delší doby, poněvadž pohledávky tyto nejsou plně likvidními, lze však očekávati, že ve splátkách a po provedení určitých odpisů bude dosaženo příznivé likvidace. Nejdůležitější a největší položka je tu pohledávka za Ssb., o níž obsírněji se zmíníme doleji.

Z těchto okolností je možno již nyní pokládati za zjištěno, že ČOS u bio-odboru ČOS nepřijde ku žádné ztrátě.

7.) ČOS jest členem Ssb s podílem Kč 50.000,–. Tato částka nebyla vzata ze jmění ČOS, nýbrž z oběžných peněz biografického odboru ČOS, takže je připsána tomuto k tíži ve shora uvedeném celkovém obnosu 468.686,40 Kč. S vlastnictvím podílu je spojen právní závazek jednonásobného ručení, takže ČOS pro případ konkursu Ssb ručí do výše 50.000,– Kč. Je tedy potřebí tuto povinnost ČOS uvést jako závazek.

8.) Pokud jde o účetní vztahy mezi bio-odborem ČOS a Ssb, uvádějí účetní záznamy bio-odboru ČOS souhlasně s účetními záznamy Ssb pohledávku bio-odboru ČOS za Svazem částkou Kč 535.172,69. O správnosti této číslce rozcházejí se však mínění bratra Nováka, který byl sborem hospodářských a účetních dozorců pověřen přezkoumáním účetnictví bio-odboru a Svazu, se stanoviskem br. Kroulíka, bývalého společného účetního bio-odboru ČOS i Svazu. Bratr Novák na stanovisku, že Svaz dluží bio-odboru (a tudíž i ČOS) částku daleko vyšší a dokládá správnost svého tvrzení řadou výtek i důkazy nesprávnosti v účtování z doby, kdy br. Kroulík byl jednak účetním bio-odboru ČOS, jednak účetním Svazu. Bratr Kroulík naproti tomu výtky vyvrací a trvá na původní číslci Kč 535.172,69. Zástupci Svazu k tomu dodávají, že podle prosté logiky úvahy není možno, aby Svaz byl dlužen ČOS částku neúměrně vyšší, poněvadž ČOS nikdy takovou částku do biografického podnikání neinvestovala. Jednalo by se tu tedy snad o podíl na domnělém zisku, docíleném z biografického podnikání, přičemž by zisk zůstal ČOS, která žádného rizika neměla ani přibližně úměrným kapitálem se nezúčastnila a celá ztráta naproti tomu zbyla Svazu, který nesl celé riziko rozdělaných a převzatých obchodů.

Zástupci Svazu uvádějí dále, že toto stanovisko mělo by za následek řadu těžkých soudních sporů mezi ČOS a Svazem, kteréž v nejlepším pro ČOS případě, kdyby totiž ČOS zvítězila, končily by nutně neodvratným konkursem Svazu, jímž by ČOS ničeho nezískala, byla by však jím nepříjemně tangována.

Komise ze zjištěných skutečností i z uvedených okolností nemůže se ubránit dojmu, že účetnictví bio-odboru ČOS a Svazu trpělo velmi značnými nedostatky a zasluhuje řadu výtek, že však nerosvnalosti tyto jsou rázu formálního, přičemž se o osobní nepoctivosti jednati nemůže. Po stránce materiální mohlo by se jednati jen o vyšší podíl ČOS na zisku z výhodných obchodů biografického podnikání. Vymáhání tohoto vyššího podílu na Svazu bylo by však nejisté jak po stránce právní, tak po stránce materiální a přivodilo by hospodářskou i organizační zkázu Svazu, tím pak i určité právní nevýhody pro ČOS.

III.) Komise doporučuje tedy, aby se Svazem bylo dále jednáno se zřetelem na jeho finanční stav a aby difference stanovisek vyrovnány byly bez soudních sporů smírným dojednáním. O výsledku at' je podána zpráva na příštím výboru.

Zatím navrhuje předsednictvo ČOS, aby výbor ČOS vzal zprávu komise pro věci biografické na vědomí a návrhy tam uvedené schválil.

NA, f. ČOS, k. 163.

III.

[1939, prosinec. — Praha] — *Důvěrná zpráva o historii biografického odboru a jeho komplikované situaci ve třicátých letech včetně rekapitulace rozhodnutí v této věci učiněných vrcholnými sokolskými orgány.*

[Důvěrné.]^a

[Zpráva o organizaci sokolských biografů.]^b

Když se kolem roku 1920 začalo rozmáhati zřizování biografů při sokolských jednotách, byl při předsednictvu ČOS založen asi na podzim roku 1921 biografický odbor ČOS, v jehož čelo byl postaven tehdejší jednatel ČOS JUDr. Vladimír Fleischmann, advokát v Praze. Původním úkolem biografického odboru bylo raditi a pomáhati jednotám ve styku s úřady zejména při získávání biografických licencí, propůjčovati jim a ošetřovati filmy z majetku ČOS, jež byly tehdy čtyři, a to: VII. slet všesokolský v Praze v r. 1920, Nácvik mužů a žen na veřejné vystoupení v Lille v r. 1921 a na Olympiadu v Antverpách v r. 1920 a konečně slet českého Sokolstva v Chicagu v r. 1921.

Tyto úkoly zpočátku téměř výlučně organizační a vnitřně sokolské se záhy rozrostly. Mohutný rozvoj filmu a stálý vzrůst počtu sokolských biografů vytvořily spolu s poměry v biografickém podnikání vůbec nutnost sdružení sokolské biografy k svépomoci, aby čelily výlučně sobeckým snahám biografických půjčoven. A tak se počalo uvažovati o tom, zda by nebylo lze sokolské biografy organisovati ku vzájemné podpoře ve snaze o zajištění jejich hospodářské výnosnosti. Při tom bylo zjištěno, že biografické podnikání u sokolských jednot je z 90 % podnikem výlučně hospodářským a jen

asi z 10 % také výchovným. Proto byla celá otázka řešena na základě hospodářském jen s přihlédnutím k výchovnému poslání Sokolstva.

Hospodářské poměry donutily sokolské biografy k úvaze o nutnosti další organisace, a tak byl svolán na 4. října 1925 I. sjezd zástupců sokolských biografů, jehož se účastnilo na 120 účastníků. (Tehdy bylo již sokolských biografů přes 300.) Na sjezdu bylo usneseno, aby veškeré biografy sokolské povinně odebíraly filmy toliko prostřednictvím biografického odboru ČOS. Usnesení to bylo schváleno předsednictvem ČOS 7. října 1925 s tím, že nabývá platnosti od 1. listopadu 1925. Při odboru biografickém byla zřízena zvláštní komise, která měla sjednávat kolektivní smlouvy o půjčování filmů sokolským biografům.

Na základě tohoto usnesení zřídil biografický odbor dvě komise, z nichž obchodní byla nová a měla provádět zajišťování filmů, komise právní měla pokračovat v dřívější pomocné činnosti biografického odboru. Na pomoc při této práci byl zřízen v r. 1926 Věstník sokolských biografů a od r. 1928 vydáván každoročně kalendář sokolských biografů s jejich seznamem a s důležitými pokyny a radami.

Již z počátku šlo zřejmě o obchody velkého rozsahu, neboť na období 1925 až 1927, které bylo počáteční, zajistil biografický odbor pro sokolské biografy filmy za 4.740.890 korun. Hned na podzim r. 1926 ozvala se z některých kruhů sokolských nespokojenost s tímto opatřením a část sokolských biografů nehodlala se tomuto usnesení podrobiti. Proto bylo ve schůzi výboru ČOS dne 15. května 1927 usneseno:

1. ČOS provádí kontrolu veškerých sokolských biografů prostřednictvím biografického odboru ČOS.
2. Biografický odbor ČOS vykonává tuto kontrolu podle zásad a řádů schválených předsednictvem ČOS, v podrobnostech řídí se pokyny valného sjezdu zástupců sokolských biografů, jakož i orgánů tímto valným sjezdem zvolených a předsednictvem ČOS potvrzených.
3. Veškeré sokolské biografy jsou povinny výhradně odebírat filmy prostřednictvím biografického odboru ČOS, v němž musí být, případně na podkladě společenstevním, organisovány všechny sokolské biografy. Tím bude dána možnost a podmínka, že bude lze půjčovní filmů stanoviti úměrně platebním schopnostem jednotlivých podniků. Sokolské biografy jsou takové biografy, jichž licence patří tělocvičné jednotě Sokol, aneb družstvu pro postavení (udržování apod.) tělocvičny. Učiní se opatření, aby povinnost odběru filmů prostřednictvím biografického odboru ČOS byla pojata do licenčních listin.

Až potud usnesení. Již toto usnesení naznačuje, že bylo uznáváno, že je potřebí, aby obchodní část byla nějak oddělena od vnitřní organizační a pomocné činnosti sokolské. Protože odpor proti povinnosti odběru filmů výhradně prostřednictvím biografického odboru ČOS neustával, usnesl se výbor ČOS 13. května 1928, že schvaluje utvoření dobrovolného společenstva sokolských biografů a že trvá o povinném odběru filmů, jak výše uvedeno. Tak došlo k založení Svazu sokolských biografů, které výbor ČOS vzal na vědomost 9. prosince 1928 a zároveň se usnesl, že biografický odbor dále trvá a zastupuje stále hmotné zájmy biografů sokolských, neboť Svaz byl sdružením dobrovolným. ČOS přistoupila ke Svazu podílem korun 50.000,-. Konečně se výbor ČOS usnesl 13. května 1934, že jednoty, které provozují biografické licence, jsou povinny zřídit biografické odbory jednot, nejméně tříčlenné, župy pak biografické odbory župní, jež by dozíraly na činnost biografických odborů jednot.

Tím byl organizační vývoj biografické věci, pokud jde o Sokol, zhruba ukončen.

Zatím však počaly obtíže jiné, a to právě s nejvlastnější strany biografické otázky v Sokole, to jest se stránky hospodářské. Ve schůzi výboru ČOS 1937 finanční komise výboru v dohodě se Sborem hospodářských a účetních dozorců ČOS navrhla schválení účetní závěrky za r. 1936 s výjimkou biografického odboru, o níž mělo být podáno vysvětlení v příští schůzi. Zároveň bylo předsednictvu uloženo, aby do příští schůze výboru předložilo konečné vyřešení vztahu biografického odboru ke Svazu sokolských a jiných biografů a ve spolupráci s účetními a hospodářskými dozorci a s finanční komisí výboru ČOS a po případě za příbrání odborníků přesně zjistilo všechny hospodářské poměry a závazky ČOS ve věcech biografických.

Podle tohoto rozhodnutí předložilo předsednictvo ČOS výboru ČOS ve schůzi 12. prosince 1937 tuto zprávu:

1. Účetní závěrka za rok 1936 položka biografický odbor předkládá se znovu s původním návrhem na schválení.
2. Předsednictvo ČOS zjistilo, že biografický odbor ČOS a Svaz sokolských biografů hospodařily až do 31. prosince 1934 na společné základně, takže rozlišení jednotlivých právních a obchodních poměrů do té doby je někdy značně obtížné. Od 1. ledna 1935 jsou však oba útvary osobně i účetně přísně odděleny.
3. Závazky ČOS u biografického odboru a u Svazu spočívají jednak v jednonásobném ručení z podílu 50.000 korun u Svazu, jednak v pohledávce ČOS v částce korun 486.686,40. Na tuto pohledávku obdržela ČOS značný inventář, jehož hodnotu nutno od uvedené pohledávky odečísti. Bude-li zbytek pohledávky kryt, od dlužníků biografického odboru ČOS, nepříjde ČOS k žádné škodě. Obdrží-li z dotyčných pohledávek z biografického odboru plné krytí, objeví se i po stránce účetní velmi značný zisk.
4. Přesné vyčíslení pohledávky ČOS proti Svazu je předmětem dalšího řízení, které si vyžádá ještě určité doby.

Výbor ČOS však tento návrh nepřijal, projednání uzávěrky za rok 1936, pokud jde o biografický odbor, znovu odložil a setrval na svém dřívějším stanovisku, aby byly přesně zjištěny všechny hospodářské poměry a závazky ČOS v tomto směru.

Předsednictvo ČOS plníc příkaz výboru zvolilo komisi sestávající z bratří: dr. Kellera jako předsedy, dr. Štolce jako jednatele, Františka Svobody z Blanska, dr. A. Šípa z Plzně a J. Truhláře z Poděbrad, aby vše znovu prozkoumali. Komise přibrala si k ruce jako odborníky Ant. Preusse, ředitele revisní poradny v Praze, stálého úč. znalce krajského soudu civilního, obchodního a trestního v Praze, a ing. Kostu Eckerta, komerčního ing. a ředitele obchodní školy v Praze, aby za úplaty provedli žádané prozkoumání všech účtů. Protože tito účetní znalci nemohli všechen materiál včas zvládnouti, bylo projednávání znovu odloženo, což se opakovalo ještě v prosinci 1938, kdy dána účetním znalcům nepřekročitelná lhůta k podání posudku do 31. ledna 1939.

Teprve však 9. prosince 1939 bylo možno ve schůzi výboru ČOS toto vše ukončit tímto usnesením:

Usneseno, aby větší část rozdílů účtování biografického odboru ČOS a Svazu sokolských biografů na straně jedné a účtování znalců na straně druhé byla odepsána a aby to bylo účetně provedeno tak, že by nebyla reasumována bilance ČOS, nýbrž jako základ ponecháno účtování ČOS korun 535.172,69

podle účetní závěrky za rok 1938. Dluh zvýšený za předpokládané dohody se Svazem na úhrnnou částku korun 650.000,- budiž doplacen v době co možná nejkratší i s příslušnými úroky, pokud se týče úroků z prodlení až do úplného vyrovnání. Předsednictvo ČOS zmocněno jednati se Svazem o zajištění pohledávky ČOS, zejména též o zabezpečení kontroly hospodářství Svazu až do zaplacení dluhu dosazením svého důvěrníka.

[nečitelný podpis]

NA, f. ČOS, k. 163.

a – proloženě, podtrženo, červeně

b – podtrženo

IV.

[1940, červen, Praha.] — Zpráva pro předsednictvo ČOS připravená komisí pro otázky biografické po vyřešení pohledávek ČOS vůči Svazu sokolských a jiných biografů. Obsahuje návrhy konkrétních kroků nezbytných pro revitalizaci svazu.

[Zpráva komise pro otázky biografické.]^a

Ve schůzi komise, jež se konala v pondělí dne 17. června 1940, byli přítomni bratří Kudela, Klich, Slanina a jako poradci Kapoun a Harfel ze Svazu sokolských biografů.

Komise předkládá presidiální radě tyto návrhy:

- 1.) Obchodní činnost biografického odboru budiž zastavena definitivně dnem 1. srpna t. r.
- 2.) Na Svaz budiž převedeno půjčování a udržování tělocvičných a výchovných filmů, jež jsou majetkem ČOS a budiž o tom s ním sjednána zvláštní úmluva.
- 3.) Obchodní a účetní likvidaci bioodboru provede účtárna ČOS za přímé účasti bratra Slaniny.
- 4.) Jednotám, které mají biografy, budiž uloženo, aby se staly členy Svazu. Podmínky: Malé jednoty podílu K 200,- a 50 K zápisného. Větší biografy 2 podíly a dvojí zápisné. Každé další roční příspěvky odpadnou.
- 5.) Vydávání věstníku biografického odboru budiž zastaveno a Obec nechť úřadům oznámí, že se jeho vydávání vzdává ve prospěch Svazu. Svaz bude vydávat a zdarma rozesílat všem jednotám, které mají biografy, svůj list, v něm vyhradí určité místo oznámením a zprávám biografického odboru ČOS.
- 6.) Budiž vzato na vědomost, že zásluhou Svazu byl upraven návrh zákona o autorských poplatcích a nejmenší poplatek snížen z navrhovaných 5.000,- na 400,- K.
- 7.) Biografický odbor budiž zrušen a nahražen novou poradní komisí ČOS pro biografy, jež bude ustavena takto:
předseda – František Kudela, místopředseda – J. Zajíček, členové: Ing. J. Haas – Zbraslav, Hartl – Michle, Antonín Franz – Spořilov, Ing. František Werstadt a J. Sofroň – Plzeň. Je-li to možno, i bratr A. Slanina ze Sboru hospodářských a účetních dozorců.

K tomu se poznamenává [důvěrně]^b.

- a) Vstoupí-li do Svazu 400 až 500 jednot podle uvedených podmínek, jest Svaz ochoten věnovati podíly i zápisné nově vstupujících sokolských jednot na úhradu známé sporné směnky bubenečské záložny. Tím by se uhradila částka asi 100.000,- K.
- b) Bratr Kudela projedná s bratrem Dr. Fleischmannem další úhradu této směnky.
- c) Dojde-li k dohodě se Svazem o vstupu sokolských jednot do Svazu, budiž celá věc dříve zvláštními listy důvěrně vysvětlena starostům všech sokolských žup.
- d) V případě, že by došlo k tomuto řešení, je Svaz ochoten převzít s. Hortlíkovou a bratra Fuksu do svých služeb. O sestře Šlechtové rozhodlo by pak předsednictvo.

NA, ČOS, k. 163.

a-b – podtrženo